

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสนอสาระในบทนี้เป็นรายงานเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมผ่านความร่วมมือรวมพลังระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและชุมชนเขตปทุมวัน ผู้วิจัยนำเสนอสาระแยกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน หัวข้อที่ 2 ความมั่นคงของมนุษย์ หัวข้อที่ 3 การร่วมมือรวมพลัง และ หัวข้อที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย รายละเอียดในแต่ละหัวข้อมีดังนี้

2.1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

สาระความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนที่เสนอในหัวข้อนี้แยกนำเสนอเป็น 4 หัวข้อย่อย คือ ความหมายของชุมชน องค์ประกอบและลักษณะของชุมชน ความสำคัญและหน้าที่ของชุมชน และชุมชนเขตปทุม

2.1.1 ความหมายของชุมชน

จากการศึกษาความหมายของ ชุมชน สรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน มีการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเกี่ยวเนื่องกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง โดยมีลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางสังคมที่จำเป็นต่อการคงอยู่ของชุมชน มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้ความสนใจและร่วมมือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดเดียวกัน ชุมชนอาจจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา อาจจะเข้มแข็งขึ้นหรือเสื่อมสลายลงก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525; Mumford, 1937; ประเวศ วะสี, 2540 อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 และสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2546)

ชุมชนมีความหมายแตกต่างกันเป็น 2 นัย ตามลักษณะพื้นที่ที่อยู่อาศัย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สรุปความแตกต่างของ“ชุมชน” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันว่ามี 2 ลักษณะ แตกต่างกันตามลักษณะการรวมกลุ่มของชุมชนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

1) ชุมชนรวมกลุ่มตามพื้นที่ หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง มีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม ร่วมกัน ความหมายในลักษณะนี้จึงยึดโยงกับพื้นที่ ที่ตั้งของกิจกรรม เช่น ชุมชนกรุงเทพมหานคร กลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ชุมชนในที่ทำงาน เป็นต้น

2) ชุมชนรวมกลุ่มตามความสนใจ หมายถึงกลุ่มคน/การรวมกลุ่มหรือสังคมของกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกัน (ไม่ยึดโยงกับพื้นที่) เช่น ชุมชน จส. 100 ชุมชนออนไลน์ทางเครือข่าย คอมพิวเตอร์ ชุมชนวิชาการ เป็นต้น

ในทัศนะของนักสังคมวิทยา(สนธยา พลศรี, 2545) เมื่อพิจารณาลักษณะของชุมชนตามความสัมพันธ์ของสมาชิกและความสัมพันธ์ในทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง การปกครอง กิจกรรมทางสังคม ความสัมพันธ์ในสถาบันต่าง ๆ และลักษณะทางนิเวศวิทยา สามารถจัดประเภทของชุมชนได้ เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) **ชุมชนชนบท** เป็นชุมชนในเขตชนบท มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ครอบครัวยาวใหญ่เป็นครอบครัวขยาย สมาชิกในชุมชนมีความเกื้อกูลกันสูง มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันอย่างใกล้ชิด มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพที่เกี่ยวข้อง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างกันมากนัก สมาชิกอยู่กันอย่างสงบสุขเพราะยึดมั่นในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

2) **ชุมชนเมือง** เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย สมาชิกมีความเป็นอิสระ เป็นปัจเจกบุคคลสูง มีความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นแบบทางการ มีผลประโยชน์เป็นเป้าหมายร่วมกัน ชุมชนเมืองจะอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น เทศบาล มหานคร และมีชุมชนย่อย ๆ รวมอยู่ในบริเวณเหล่านี้ เช่น ตรอก ซอย ถนน หรือเรียกตามชื่อที่ตั้งของชุมชนต่าง ๆ

2.1.2 องค์ประกอบและลักษณะของชุมชน

จากการศึกษาผลงานของนักวิชาการสามารถจำแนกองค์ประกอบของชุมชนได้ดังต่อไปนี้

- 1) คน (people) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน คนเป็นสมาชิกของชุมชน
- 2) ความสนใจร่วมกัน (common interest) คนที่อยู่ในชุมชนจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน
- 3) อาณาบริเวณ (area) ชุมชนจะต้องมีอาณาเขตที่แน่นอน
- 4) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก (interaction) การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่เรียกว่าชุมชนจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
- 5) ความสัมพันธ์ของสมาชิก (relationship) สมาชิกในชุมชนต้องมีการเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน สร้างความสัมพันธ์ต่อกันของในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนและมีความอันหนึ่งอันเดียวกัน
- 6) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (cultural traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (pattern of community life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

ลักษณะที่สำคัญของความเป็นชุมชนประกอบด้วยปัจจัย4ประการ (อนันท์ กาญจนพันธุ์, 2542) ดังต่อไปนี้

- 1) คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม คือคุณค่าที่เกิดจากความเอื้ออาทร การช่วยเหลือพึ่งพา กัน ความซื่อสัตย์
- 2) ทูตทางสังคม คือวิถีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชน เช่น การใช้ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น

3) สิทธิเกี่ยวกับความชอบธรรม ทุกคน ทุกชั้นจะต้องมีสิทธิ มีกระบวนการยุติธรรม ที่ดำเนินไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอน

4) การเรียนรู้เชิงพลวัต เป็นการเรียนรู้และปรับตัว เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เป็นปึกแผ่น เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม ดังนั้นความเป็นชุมชนท้องถิ่นก็คือ ความรู้สึกร่วมและกระบวนการของกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์สิทธิอำนาจในการจัดการ การปรับตัว และกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นแนวดิ่งและแนวนอน

2.1.3 ความสำคัญและหน้าที่ของชุมชน

ชุมชนตอบสนองปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องพึ่งพา อาศัยกัน เกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ชุมชนเป็นแหล่งสร้างและถ่ายทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และประเพณีท้องถิ่นอันดีงามจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญเป็นแหล่งพลังความร่วมมือที่สร้างสรรค์สิ่งดีงามสู่สังคมโดยรวม

ชุมชนมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อย และให้ชุมชนนั้นยังคงอยู่ รวมทั้งประสานประโยชน์ไปยังสังคม โดยชุมชนมีหน้าที่ ดังนี้ 1) ผลิต จำหน่าย บริโภค สร้างเป็นระบบและหมุนเวียนสู่สังคม 2) ถ่ายทอดความรู้และระเบียบปฏิบัติทางสังคม 3) ควบคุมทางสังคม โดยการสร้างข้อบังคับ กฎระเบียบ และระบบการปกครองในชุมชน 4) สร้างกิจกรรมให้สมาชิกได้มีส่วนร่วม และตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน 5) จัดบริการพื้นฐานต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก พร้อมทั้งจัดกิจกรรมให้สมาชิกได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

2.1.4 ชุมชนเขตปทุมวัน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเขตปทุมวัน จากสำนักงานเขตปทุมวัน มีดังนี้

เขตการปกครองของเขตปทุมวัน เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร เป็นเขตศูนย์กลางธุรกิจ การค้า การบริการ การพยาบาล วัฒนธรรม การศึกษาและการทูต ซึ่งถือได้ว่าเป็นเขตที่มีที่ตั้งอยู่บริเวณใจกลางที่สุดของกรุงเทพมหานครและเป็นที่มีการคมนาคมหลากหลายช่องทาง

ที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของฝั่งพระนคร มีอาณาเขตติดต่อกับเขตต่าง ๆ เรียงตามเข็มนาฬิกาดังนี้คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตดุสิตและเขตราชเทวี มีคลองมหานาคและ คลองแสนแสบเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตวัฒนาและเขตคลองเตย มีแนวทางรถไฟสายชองนนทบุรีเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ ติดต่อกับเขตสาทรและเขตบางรัก มีถนนพระรามที่ 4 ฝ่ากได้ เป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย มีคลองผดุงกรุงเกษมเป็นเส้นแบ่งเขต การแบ่งเขตการปกครอง เขตปทุมวันแบ่งหน่วยการปกครองย่อยออกเป็น 4 แขวง (khwaeng) ได้แก่

- 1) รongเมือง (Rong Mueang) มีพื้นที่ประมาณ 1,423 ตารางกิโลเมตร
- 2) วังใหม่ (Wang Mai) มีพื้นที่ประมาณ 1,423 ตารางกิโลเมตร

3) ปทุมวัน (Pathoomwan) มีพื้นที่ประมาณ 2,276 ตารางกิโลเมตร

4) ลุมพินี (Lumphini) มีพื้นที่ประมาณ 3,247 ตารางกิโลเมตร

ชุมชนที่จัดทะเบียนในเขตปทุมวัน มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด และเป็นแฟลต การเพิ่มขึ้นลดลงของจำนวนประชากรในชุมชนมีการคลาดเคลื่อนตลอด สาเหตุมาจากการอพยพของคนต่างถิ่นเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ จึงทำให้มีการบุกรุกที่ดินสาธารณะเป็นที่อยู่อาศัยจนกลายเป็นชุมชนเกิดขึ้น เขตปทุมวันได้ขึ้นทะเบียนเป็นชุมชน 16 ชุมชนแยกตามแขวง ดังนี้

1) แขวงรองเมือง ประกอบด้วยชุมชนรวม 9 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดบรมนิวาส บ้านครัวใต้ ชาวซุชีพ วัดสามง่าม วัดชัยมงคล ตรอกสลักหิน แฟลตการรถไฟ วัดดวงแข และจรัสเมือง

2) แขวงวังใหม่ ได้แก่ ชุมชนแฟลตตำรวจปทุมวัน

3) แขวงปทุมวัน ได้แก่ ชุมชนหลังวัดปทุมวนาราม

4) แขวงลุมพินี ประกอบด้วยชุมชนรวม 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนซอยร่วมฤดี ซอยโปโล ซอยพระเจน เเคะชุมชนบ่อนไก่ และพัฒนาบ่อนไก่

ลักษณะประชากร จำนวนประชากรทั้งหมด 99,158 คน แยกเป็นชาย 48,962 คน และหญิง 50,196 คน นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม ภาษาที่ใช้ ร้อยละ 90 ใช้ภาษาไทย ร้อยละ 5 ภาษาจีน และร้อยละ 5 ใช้ภาษาอื่น ๆ

สภาพเศรษฐกิจ ส่วนมากคนในชุมชนจะประกอบอาชีพค้าขาย ประชาชนในชุมชนมักจะไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพราะขาดการสนับสนุนทั้งด้านการเงินและบุคลากรที่จะมาให้ความรู้ และสนับสนุนการทำกิจกรรม การหล่อหลอมให้ประชาชนในชุมชนในแต่ละแห่งให้เป็นหนึ่งเดียวกันค่อนข้างทำได้ยาก (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ม.ป.ป.)

สภาพการศึกษา ชุมชนเขตปทุมวันได้เปรียบชุมชนในเขตอื่น เนื่องจากมีสถานศึกษาตั้งอยู่ในเขตปทุมวันทั้งสถานศึกษาระดับขั้นพื้นฐานและสถาบันอุดมศึกษา ดังนี้

1) สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตอุเทนถวาย สถาบันเทคโนโลยีช่างกลปทุมวัน

2) สถาบันการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน แยกตามต้นสังกัดเป็น 4 ประเภท คือ

2.1) โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงเรียนวัดปทุมวนาราม โรงเรียนวัดสระบัว โรงเรียนวัดบรมนิวาส โรงเรียนวัดชัยมงคล โรงเรียนวัดดวงแข โรงเรียนปทุมวัน โรงเรียนปลุกจิต และโรงเรียนลุมพินี

2.2) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลจุลลิตา โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย โรงเรียนมหาไถ่ศึกษา โรงเรียนประเสริฐธรรมวิทยา และโรงเรียนสืบทอดบำรุง

2.3) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒปทุมวัน

2.4) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

สภาพสังคม ชุมชนในเขตปทุมวันส่วนใหญ่มีสภาพสังคมตามเกณฑ์เฉลี่ยของประชาชนในกรุงเทพมหานคร มีบางชุมชน เช่น ชุมชนวัดดวงแข ชุมชนพัฒนาบ่อนไก่ เป็นต้น ที่ประชาชนมีอาชีพรับจ้าง ฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน ทำให้มีปัญหาด้านเยาวชน ปัญหาการพนันและยาเสพติด ที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข โดยทั่วไปคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

สภาพวัฒนธรรม ชุมชนในเขตปทุมวันส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางวัฒนธรรม คนในชุมชนรุ่นเก่ายังยึดมั่นในวัฒนธรรม และสืบทอดวัฒนธรรมไทยให้กับเยาวชนรุ่นหลัง ยังมีการจัดกิจกรรมตามประเพณีไทยที่กระทรวงวัฒนธรรม และเขตปทุมวันส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

2.2 ความมั่นคงของมนุษย์

การเสนอสาระในหัวข้อนี้แยกนำเสนอเป็น 3 หัวข้อย่อย ได้แก่ ความหมายและความเป็นมา บทบาทของความมั่นคงของมนุษย์ต่อการพัฒนา ความมั่นคงของมนุษย์ในต่างประเทศและในประเทศไทย

2.2.1 ความหมายและความเป็นมา

แผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2545 – 2549 ได้ให้ความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ประสบปัญหาความยากจน ไม่สิ้นหวังและมีความสุข ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

Annan (2000) ได้ให้ความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ ไว้ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์หมายถึงการที่มนุษย์ทุกคนมีโอกาสและทางเลือกที่จะบรรลุศักยภาพของตน ไม่มีความขัดแย้งที่รุนแรงและมีสิทธิมนุษยชน ธรรมชาติ การเข้าถึงการศึกษาและการสาธารณสุข ดังนั้นการสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์จึงหมายถึงการแก้ไขปัญหาความยากจน การสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ และการป้องกันความขัดแย้ง อิสรภาพจากความขาดแคลน อิสรภาพจากความหวาดกลัวรวมทั้งอิสรภาพของมนุษย์รุ่นต่อๆ ไปที่จะมีชีวิตในสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สมบูรณ์”

Thakur (1997) ได้เสนอว่า ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง คุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม สิ่งที่ยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร การเสริมพลังอำนาจในทางสังคมและการเมือง และอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์

UNDP (1994) ให้ความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 2 ลักษณะ ลักษณะแรก หมายถึงความปลอดภัยจากภาวะคุกคามด้านความอดอยาก ความเจ็บป่วย และความเครียด ลักษณะที่สอง หมายถึง การป้องกันภัยอันตรายในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ในบ้าน ในการทำงาน หรือในชุมชน เป็นต้น

Frechette (1999) ให้ความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ทุกคนต้องการ ได้แก่ อาหารที่เพียงพอแก่ครอบครัว ที่พักอาศัยที่เพียงพอ สุขภาพที่ดี การจัดการศึกษาให้แก่ลูกหลาน การป้องกันความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นการกระทำของมนุษย์หรือจากธรรมชาติ และรัฐต้องไม่กดขี่ประชาชน การออกกระเปียบต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน

Ginkel and Newman (2000) ให้ความหมายไว้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์เป็นการบูรณาการ ความยั่งยืนและความมั่นคงจากความกลัว ความขัดแย้ง การไร้การศึกษา ความยากจน การถูกละเลยจากสังคม และวัฒนธรรม และความหวาด ซึ่งขึ้นอยู่กับเสรีภาพด้านบวกและลบ

สรุปได้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานของชีวิตได้มากขึ้น ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย สุขภาพ การศึกษาและความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

คณะกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ (The Commission on Human Security หรือ CHS) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีกรอบแนวคิดใหม่ของความมั่นคงของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับการแปรเปลี่ยน 2 ประการหลัก ๆ (Commission on Human Security, 2003) ดังนี้

ประการแรก ความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นต้องมีเพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อน และความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ทั้งที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว และทั้งที่เกิดขึ้นใหม่ กล่าวคือ จากปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่องและเรื้อรังมาเป็นปัญหาความรุนแรงทางเชื้อชาติ/เผ่าพันธุ์ การลักลอบค้ามนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ โรคระบาด การก่อการร้ายข้ามชาติ และความตึงเครียดทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างฉับพลัน ภัยคุกคามเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะได้รับ หรือส่งต่อกันข้ามประเทศ และไปไกลกว่าแนวคิดเดิมของความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งมองเฉพาะเรื่องการโจมตีทางทหารจากภายนอกประเทศเท่านั้น

ประการที่สอง ความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นต้องมีในฐานะที่เป็นวิธีการที่ครอบคลุมซึ่งจะใช้โอกาสต่าง ๆ เพื่อจัดการกับปัญหาภัยคุกคามในลักษณะที่เป็นการบูรณาการ ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ไม่สามารถจัดการผ่านระบบการแก้ปัญหาเดิมที่เคยใช้มาเพียงอย่างเดียวได้ แต่ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์กลับต้องการค้นหามิตรร่วมกันซึ่งยอมรับการเชื่อมโยงและการพึ่งพากันระหว่างการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติและสิทธิมนุษยชน (United Nations, 2009)

คณะกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ (CHS) นิยามความมั่นคงของมนุษย์ไว้ ดังนี้
 “เพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งสำคัญทุกประการของชีวิตมนุษย์ในทางที่จะไปเพิ่มสิทธิเสรีภาพและการเติมเต็มความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น การคุ้มครองมนุษย์ หมายถึง การปกป้องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานกล่าวคือ สิทธิเสรีภาพที่จำเป็นต่อชีวิต การปกป้องมนุษย์จากภัยคุกคามและเหตุการณ์ที่ร้ายแรงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง การใช้กระบวนการที่สานต่อจากจุดแข็งและแรงบันดาลใจของมนุษย์ การสร้างระบบการเมือง สังคม สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การทหาร และวัฒนธรรม ซึ่งต่างร่วมกันให้รากฐานที่สำคัญของการอยู่รอด การทำมาหาเลี้ยงชีพ และศักดิ์ศรี แก่มนุษย์”

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นการรวมกันขององค์ประกอบต่าง ๆ อันได้แก่ ความมั่นคง สิทธิมนุษยชน และการพัฒนา แนวคิดที่เกิดจากการรวมกันนี้จึงมีคุณลักษณะดังนี้

- 1) เน้นที่คน/ประชาชน (people-centered)
- 2) หลากหลายจากภาคส่วนต่าง ๆ
- 3) มีความครอบคลุม
- 4) มีบริบทเฉพาะ
- 5) เน้นที่การป้องกันคุ้มครอง (prevention-oriented)

จากแนวคิดที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง ความมั่นคงจึงถือเอาแต่ละคนเป็นหลักในการวิเคราะห์ ผลที่ตามมา คือ การคำนึงถึงสภาพปัญหาเชิงกว้างที่คุกคามต่อการอยู่รอด การทำมาหาเลี้ยงชีพ และศักดิ์ศรีของคน และการตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจจากทุกภาคส่วนในเรื่องความไม่มั่นคง ดังนั้นความมั่นคงของมนุษย์จึงขยายความถึงภัยคุกคามต่าง ๆ และรวมถึงสาเหตุแห่งความไม่มั่นคงที่เกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ ได้แก่ (1) เศรษฐกิจ (2) อาหาร (3) สุขภาพ (4) สิ่งแวดล้อม (5) บุคคล (6) ชุมชน และ (7) การเมือง โดยที่ลักษณะของความเชื่อมโยงกันของภัยคุกคามอาจเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ ทางแรก ภัยคุกคามหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภัยคุกคามอื่น ๆ เป็นทอด ๆ และทางที่สอง พื้นที่หรือประเทศที่ได้รับปัญหาก็จะกระจายไปสู่เขตพื้นที่ที่ใหญ่ขึ้นและมีผลต่อความมั่นคงในประเทศและความมั่นคงระหว่างประเทศ ดังนั้นความไม่มั่นคงของมนุษย์ไม่อาจจัดการได้ด้วยตัวเองตามลำพัง จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การมีส่วนร่วมที่แข็งแกร่ง และผนึกกำลังกันมากขึ้นจากชุมชนและรัฐต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนี้ความมั่นคงของมนุษย์ยังเน้นที่การป้องกันผ่านวิธีการ 2 อย่าง ได้แก่ การป้องกัน (prevention) และการเสริมพลัง (empowerment) (United Nations, 2009)

2.2.2 บทบาทของความมั่นคงของมนุษย์ต่อการพัฒนา

ความมั่นคงของมนุษย์ (human security) เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยที่ความมั่นคงของรัฐมุ่งเน้นที่การคุกคามต่อต้านรัฐ ในรูปแบบการต่อสู้ทางทหาร แต่ความมั่นคงของมนุษย์สนใจในด้านการคุกคามที่ประชาชน และสังคมกำลังเผชิญอยู่ และเน้นไปที่สาเหตุพื้นฐานของความไม่มั่นคง ที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ที่ได้รับจากชุมชนท้องถิ่น องค์การระหว่างประเทศ ประชาชนฐานราก และการกระทำของรัฐ แต่ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้เข้ามาแทนที่ความมั่นคงของรัฐ แต่ความมั่นคงทั้งสองประการนั้นต้องการซึ่งกันและกันและช่วยเสริมกัน

Alkire (2003) อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจการพัฒนาที่ให้ความสำคัญด้านการสร้างความสามารถของคน ได้ให้ความหมายเชิงปฏิบัติไว้ว่า "วัตถุประสงค์ของความมั่นคงของมนุษย์ คือการป้องกันภัยต่อแกนชีพของประชาชนทุกคน จากภัยคุกคามที่ล่อแหลมและกว้างขวางโดยต้องสอดคล้องกับความสมปรารถนาของประชาชนในระยะยาว" เมื่อรวมกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประชาชนให้มีความเสมอภาค พบว่าผลจากข้อขัดแย้งต่างๆ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงิน สุขภาพอนามัยที่ไม่ดี และภัยธรรมชาติ และการที่ประชาชนเผชิญอยู่กับความไม่มั่นคงและการกีดกันส่งผลต่อความมั่นคง

ของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงทำให้ไม่เกิดการพัฒนา แต่ยังเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความไม่พอใจจากภายในที่นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความเครียด ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการกินดีอยู่ดีของประชาชน

วิธีที่ดีที่สุดที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคือความทุกข์ยาก และความไม่มั่นคงของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้น คือการปลอดจากความกลัว และการปลอดจากความต้องการ กล่าวคือ (Human Security Centre, 2008; Surin Pitsuwan, 2007) การปลอดจากความกลัว (freedom of fear) การศึกษาที่แสวงหาวิธีปฏิบัติด้านความมั่นคงของมนุษย์เพื่อคุ้มครองบุคคล หรือประชาชนจากความขัดแย้งที่รุนแรง ซึ่งภัยคุกคามที่รุนแรงนั้นเกี่ยวข้องกับ ความยากจน ความไร้ความสามารถ และความไม่เสมอภาคกันในรูปต่างๆ อันส่งผลต่อความกลัวของประชาชน แนวทางปฏิบัตินี้อยู่ในรูปของความช่วยเหลือที่เร่งด่วน การป้องกันความขัดแย้ง และการแก้ปัญหา การสร้างความสงบ และการปลอดจากความต้องการ (freedom of want) ปัญหาด้านความหิว โรคภัยไข้เจ็บ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ส่งผลต่อประชาชนให้เกิดความต้องการ ซึ่งความต้องการเหล่านี้ ฆ่าคนมากกว่าสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และทำให้เกิดความรุนแรงที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องทางการเมือง

2.2.3 ความมั่นคงของมนุษย์ในต่างประเทศและในประเทศไทย

Seidensticker (2002) ได้กล่าวถึงความมั่นคงของมนุษย์ว่าเกี่ยวข้องกับสิทธิของมนุษย์ใน 3 ด้าน ได้แก่ สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงว่าการไม่ถูกกีดกัน และแบ่งแยก ทุกคนมีสิทธิทั้ง 3 ด้านดังกล่าวเท่าเทียมกัน ความมั่นคงของมนุษย์จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งกันของสิทธิมนุษยชนที่แตกต่างกัน

UNDP (1994) อ้างถึงใน UNESCO (2008) ได้แบ่งความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

- 1) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านเศรษฐกิจ มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การมีรายได้ที่แน่นอน
- 2) ความมั่นคงด้านอาหาร มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การมีอาหารกิน
- 3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การปกป้องตนเองจากการเจ็บไข้ได้ป่วยและการติดเชื้อ
- 4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การมีน้ำสะอาดใช้ การมีอากาศบริสุทธิ์หายใจ และการอยู่อาศัยในที่ปลอดภัย

5) ความมั่นคงด้านส่วนบุคคล มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การปลอดภัยจากการถูกทำร้ายทางร่างกายและการคุกคาม

6) ความมั่นคงด้านชุมชน มีตัวบ่งชี้ได้แก่ ความมั่นคงเกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

7) ความมั่นคงด้านการเมือง มีตัวบ่งชี้ได้แก่ การปกป้องสิทธิมนุษยชนพื้นฐานและอิสรภาพ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) การพัฒนาความมั่นคงของประเทศจำเป็นต้องพัฒนาความเข้มแข็งทางสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา เน้นความเป็นภาคีในการมีส่วนร่วมกันในการพัฒนาคนโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและ

เอกชน ดังนั้นการมีชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะต้องมีความมั่นคง ทั้ง 3 ด้านดังกล่าว งานวิจัยครั้งนี้จึงได้สังเคราะห์เฉพาะความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จัดประชุมทางวิชาการประจำปี 2553 เรื่อง “ความมั่นคงของมนุษย์: ความท้าทายใหม่ต่อสังคมไทย” ระหว่างวันที่ 29-30 มิถุนายน 2553 ณ โรงแรมมิราเคิล-แกรนด์ กรุงเทพฯ โดยนายสุรเดช ฉายะเกศตริน รองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กล่าวว่า จากการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมโลกทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์โลกในหลายๆ ด้าน มีวิกฤตใหม่ๆ เกิดขึ้นในสังคมไทย จากการรายงานของ UNDP ปี 2552 พบว่า มีประเด็นท้าทายเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ 6 ประเด็น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

- ประเด็นที่ 1 คือ เรื่องการจัดการน้ำทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ซึ่งมีที่มาจากกรณีเหตุอุทกภัยของประชากรและการพัฒนาเมือง
- ประเด็นที่ 2 คือ ภาคเกษตรรายย่อย ที่ตกอยู่ในความเสี่ยงหลายด้าน
- ประเด็นที่ 3 คือ การมีผู้ที่ไม่ได้สถานะอยู่อาศัยตามกฎหมาย เพราะไม่มีสถานะบุคคลอยู่ในประเทศ ทำให้คนเหล่านี้เผชิญความไม่มั่นคงในชีวิต รวมทั้งเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงกับเจ้าของชุมชนผู้ที่ให้อยู่อาศัย
- ประเด็นที่ 4 คือ ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องรายได้ เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- ประเด็นที่ 5 คือ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร ควบคู่กับการขยายตัวของเมือง
- ประเด็นที่ 6 คือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ เกิดปรากฏการณ์ความแปรปรวนของอุทกภัยและภัยแล้ง ซึ่งประเด็นเหล่านี้ นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ในด้านต่างๆ ซึ่งนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำมีการพัฒนา “ตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์” (human security indicators) ซึ่งประกอบด้วยตัวชี้วัดใน 10 มิติดังนี้ (1) ที่อยู่อาศัย (2) สุขภาพอนามัย (3) การศึกษา (4) การมีงานทำและรายได้ (5) ความมั่นคงส่วนบุคคล (6) ครอบครัว (7) การสนับสนุนทางสังคม (8) สังคม - วัฒนธรรม (9) สิทธิและความเป็นธรรม, และ (10) การเมืองและธรรมาภิบาล

จากการศึกษาและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ม.ป.ป.) พบว่า ความมั่นคงด้านสุขภาพนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความมั่นคงของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยง และครอบคลุมกับความมั่นคงทางสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางโครงสร้างพื้นฐาน ความมั่นคงทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงในการเข้าถึง และการได้รับบริการสาธารณสุขที่จำเป็นต่อสุขภาพ และการดำรงชีวิต ความมั่นคงทางการ

เมือง ความมั่นคงเกี่ยวกับความยุติธรรม ความมั่นคงเกี่ยวกับการวิจัยและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และเทคโนโลยีด้านสุขภาพ และความมั่นคงเกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาความสำคัญของการศึกษาพบว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ช่วยพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ การศึกษาเริ่มตั้งแต่เริ่มมีชีวิต และอยู่ตลอดไปจนไม่มีชีวิต ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาสังคมและการพัฒนาการเมืองการปกครอง ผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การฝึกฝนอาชีพ/ทักษะ การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมผ่านทางภาษา/จริยธรรม/มารยาททางสังคม/วรรณคดี การให้ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อในระบบการเมืองการปกครอง การปลูกจิตสำนึกในความจงรักภักดีและความผูกพันในฐานะที่เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ เป็นต้น เมื่อประชาชนในสังคมมีความรู้ความสามารถ และนำความรู้ไปพัฒนาประเทศ/สังคม ทำให้สังคมนั้นเจริญก้าวหน้า และมีความพร้อมที่จะหาแนวทางการแก้ปัญหาต่อไป นอกจากนั้นการศึกษายังเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ โดยผลิตแรงงานที่มีทักษะในสาขาวิชาต่างๆ ให้เพียงพอและตรงกับความต้องการของประเทศ ทำให้ผลผลิตของประเทศในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ ถือว่าเป็นตัวเร่งให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว (ยงค์ ชุ่มจิต, 2544)

ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยง และครอบคลุมกับการศึกษาเป็นอย่างมาก เป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการจัดภัยคุกคามอันเนื่องมาจากความยากจน เนื่องจากการศึกษาเป็นการลงทุนเพื่อพัฒนาคน ประชาชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ เมื่อประชาชนได้รับการศึกษาที่ดี สามารถนำความรู้ไปใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาประเทศ เพิ่มขีดความสามารถของตนเองให้อยู่ในระดับการกินดีอยู่ดี เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เอาเปรียบเบียดเบียนกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีจิตอาสาสนใจซึ่งวัฒนธรรมไทย นำไปสู่สังคมที่มีความมั่นคงและความยั่งยืนของวัฒนธรรมไทย

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ม.ป.ป.) กำหนดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์จำนวน 11 ด้าน ดังนี้

1) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีนิสัยสร้างเสริมสุขภาพที่เหมาะสม คนไทยมีนิสัยการป้องกันการเจ็บป่วยที่ป้องกันได้ คนไทยได้รับการรักษาเมื่อเจ็บป่วย และฟื้นฟูเมื่อหายป่วยถ้าจำเป็น และคนไทยปลอดจากการคุกคามด้านสุขภาพ

2) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านอาหาร ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยสามารถมีอาหารกินพอเพียง คนไทยกินอาหารที่ปลอดภัย และคนไทยไม่กินอาหารเกินจำเป็น

3) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยสามารถสื่อสารภาษาไทยในชีวิตประจำวันได้ คนไทยมีสิทธิและโอกาสศึกษาขั้นพื้นฐาน และคนไทยมีโอกาสเรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต

4) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านศาสนาและความเชื่อ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยได้รับการเผยแพร่หลักคำสอนที่ถูกต้องตามหลักศาสนา และคนไทยปฏิบัติตนถูกต้องหลักศาสนา

5) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีที่อยู่อาศัย คนไทยมีที่อยู่อาศัยไม่แออัด คนไทยมีสิทธิในที่อยู่อาศัย คนไทยมีสาธารณูปโภคพื้นฐาน และที่อยู่อาศัยของคนไทยปลอดภัยจากวัตถุอันตรายและเหตุรำคาญ

6) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ มลพิษในสิ่งแวดล้อม

7) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านส่วนบุคคล ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีชีวิตอนามัย คนไทยไม่เป็นเหยื่อจากการค้ามนุษย์ คนไทยปลอดการประทุษร้ายและไม่เป็นเหยื่ออาชญากรรม คนไทยปลอดอุบัติเหตุและอุบัติเหตุ และคนไทยปลอดภัยจากวินาศภัยและการคุกคามของรัฐ

8) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีความพร้อมก่อนแต่งงาน คนไทยมีแผนดำเนินชีวิตครอบครัว และคนไทยมีระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

9) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านชุมชน ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน คนไทยสามารถมีความสัมพันธ์กับชุมชน และคนไทยสามารถดำรงเอกลักษณ์ของชุมชน

10) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีปัจจัยการผลิตที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ คนไทยบริโภคไม่เกินความสามารถการผลิต และคนไทยมีการลงทุนและการออมที่เป็นธรรม

11) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการเมือง ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คนไทยมีสิทธิเสรีภาพพื้นฐานทางการเมือง คนไทยมีอิสระจากการใช้อำนาจทางการเมืองโดยไม่ชอบธรรม และคนไทยปลอดจากการสูญเสียประโยชน์จากการคอร์รัปชันทุกรูปแบบ

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ในข้างต้น (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ม.ป.ป.; Seidensticker, 2002; UNESCO, 2008) ผู้วิจัยสรุปตัวบ่งชี้ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและสังคมไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการศึกษา ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ดังนี้

1.1 ความสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ความตระหนักในสิทธิและโอกาสการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานของทุกคนรวมถึงบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ

1.3 การแสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางาน

2. ด้านสังคม ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ดังนี้

2.1 ความตระหนักในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

2.2 ความเคารพในสิทธิและความคิดเห็นของบุคคลอื่น

2.3 การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี

2.4 การมีครอบครัวที่ดี

2.5 ความสามารถป้องกันตัวและปฏิเสธอบายมุข

2.6 การรู้จักเสริมสร้างสุขนิสัยที่ดี และป้องกันโรค

3. ด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ดังนี้

3.1 มีค่านิยมในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและจารีตที่ดำรง

3.2 มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น

ตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านที่สังเคราะห์ได้อธิบายได้ดังตาราง 2.1

ตารางที่ 2.1 คำอธิบายตัวบ่งชี้และที่มาของตัวบ่งชี้ความมั่นคงของมนุษย์ในด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม

ด้าน	ตัวบ่งชี้	คำอธิบาย	พม. (ม.ป.ป.)	Seidensticker (2002)	UNESCO (2008)
1.การศึกษา	1.1 ความสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ	สามารถพูด อ่าน เขียน ภาษาไทย และใช้ภาษาไทยในการสื่อสารที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน	✓		
	1.2 ความตระหนักในสิทธิและโอกาสการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานของทุกคน รวมถึงบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ	เข้าใจในสิทธิและสวัสดิการด้านการศึกษาของทุกคนในชุมชน และแสวงหาโอกาสในการเข้าถึงการใช้สิทธิและการได้รับสวัสดิการของการศึกษา	✓		
	1.3 การแสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางาน	การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง	✓		
2. สังคม	2.1 ความตระหนักในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน	มีการช่วยเหลืองานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน	✓		
	2.2 การเคารพในสิทธิและความคิดเห็นของบุคคลอื่น	สามารถพูดคุยและทำงานร่วมกับผู้อื่น แม้จะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน และปรารถนาดีต่อผู้อื่น แม้ว่าผู้อื่นจะมีความคิดที่แตกต่างจากตนเอง		✓	

ด้าน	ตัวบ่งชี้	คำอธิบาย	พม. (ม.ป.ป.)	Seidensticker (2002)	UNESCO (2008)
	2.3 การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี	สภาพแวดล้อมมีความสะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ ไม่มีที่ลับตา ไม่มีการเล่นการพนันและผู้เสพสิ่งเสพติด	✓		✓
	2.4 การมีครอบครัวที่ดี	มีลูกในวัยอันควร มีความรู้เรื่องการคุมกำเนิด ไม่มีปัญหาหย่าร้าง มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว	✓		
	2.5 ความสามารถป้องกันตัวและปฏิเสธอบายมุข	ป้องกันตัวและปฏิเสธสิ่งเสพติด การพนัน รวมทั้งการป้องกันไม่ให้คนในครอบครัวกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง	✓		✓
	2.6 การรู้จักเสริมสร้างสุขนิสัยที่ดี และป้องกันโรค	ปฏิบัติตามสุขนิสัยที่ดี เช่น ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ พักผ่อนอย่างเพียงพอ อีกทั้งป้องกันตนเองจากการแพร่กระจายของโรค	✓		✓
3. วัฒนธรรม	3.1 การมีค่านิยมในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและจารีตที่ดีงาม	ปฏิบัติตามศีลธรรมและจารีตที่ดี สืบทอดกันมาในชุมชน เช่น การให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ ให้เกียรติและเคารพนับถือผู้ใหญ่ มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ	✓		
	3.2 การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น	ร่วมกิจกรรมที่จัดตามประเพณีในชุมชน เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การแสดง และการละเล่น	✓	✓	✓

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ตัวบ่งชี้การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมจากตัวบ่งชี้ของตามกรอบคำอธิบายข้างต้น

2.3 การร่วมมือรวมพลัง

การเสนอสาระในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยแยกนำเสนอเป็น 4 หัวข้อย่อย คือ ความหมายของการร่วมมือรวมพลัง รูปแบบการร่วมมือรวมพลังและกระบวนการร่วมมือรวมพลัง การร่วมมือรวมพลังในประเทศไทยและต่างประเทศ องค์ประกอบและตัวบ่งชี้การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษากับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของการร่วมมือรวมพลัง (Collaboration)

การร่วมมือรวมพลัง มีความหมายเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคำศัพท์หลายคำเช่น การปรึกษาหารือ (consultation) การมีส่วนร่วม (participation and involvement) การทำงานเป็นทีม (teamwork) การทำงานเป็นกลุ่ม (group work) และการทำงานแบบเครือข่าย (network) นงลักษณ์ วิรัชชัย, อวยพร เรืองตระกูล และวิฑูรย์ อยู่ในศีล (2551) ได้อธิบายความแตกต่างของรูปแบบการทำงานทั้ง 4 แบบข้างต้นไว้ดังนี้ **การทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง** หมายถึง การทำงานที่ทุกคนในขณะทำงานมีปณิธานร่วมกันร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อเป้าหมายเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยแต่ละคนมีส่วนเป็นเจ้าของงาน มีสถานภาพเท่าเทียมกันที่จะอภิปราย ถกเถียง และจัดหาสารสนเทศมาแลกเปลี่ยน แบ่งปันกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ข้อสรุปรวมที่ดีที่สุด ส่วน**การปรึกษาหารือ** หมายถึง รูปแบบการทำงานที่ผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงไปขอรับคำชี้แนะจากที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี ลักษณะการทำงานแบบนี้จึงมีความแตกต่างระหว่างสถานภาพของผู้ให้และผู้รับคำปรึกษา สำหรับ **การทำงานเป็นทีม** หมายถึง รูปแบบการทำงานที่มีหัวหน้าทีมที่มีอำนาจหรือมีอาวุโสสูงกว่าและมีทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ มาร่วมกันทำงานตามแผนการดำเนินงานที่ร่วมกันกำหนด โดยสมาชิกต้องมีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและอภิปรายกันเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดที่ทุกคนเห็นพ้องตรงกัน สมาชิกแต่ละคนรับผิดชอบงานบางส่วนที่ต้องอาศัยหลักการร่วมกันในการทำงาน งานของสมาชิกแต่ละคนไม่มีชิ้นใดที่สมบูรณ์ต้องนำผลงานของทุกคนมาบูรณาการเข้าด้วยกันจึงจะได้ผลงานกลุ่ม การทำงานรูปแบบนี้มีระดับความเข้มและความผูกพันกับงานน้อยกว่าการทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง ในขณะที่ **การทำงานเป็นกลุ่ม** หมายถึง รูปแบบการทำงานที่สมาชิกในกลุ่มมีการปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยสมาชิกแต่ละคนจะรับผิดชอบงาน คนละตอน แต่ละตอนค่อนข้างมีความสมบูรณ์ในชิ้นงาน ซึ่งเมื่อนำมาต่อกันจะได้เป็นผลงานของกลุ่ม

Ferguson (1997) อธิบายความแตกต่างระหว่าง การร่วมมือรวมพลังทำงาน การทำงานเป็นกลุ่ม และการทำงานเป็นทีม เพิ่มเติมว่า **การทำงานเป็นกลุ่ม** มีลักษณะต่างจาก **การทำงานเป็นทีม** กล่าวคือ ในการทำงานเป็นกลุ่มนั้น สมาชิกในกลุ่มมีการประชุมปรึกษาเพื่อแลกเปลี่ยน (exchange) ความคิดเห็น โดยสมาชิกแต่ละคนจะรับผิดชอบงานคนละตอน แต่ละตอนค่อนข้างมีความสมบูรณ์ในชิ้นงาน ซึ่งเมื่อนำมาเชื่อมต่อกันจะได้เป็นผลงานของกลุ่ม ส่วนในการทำงานเป็นทีม นั้น สมาชิกต้องมีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด และอภิปราย (discussion) เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดที่ทุกคนเห็นพ้องกัน สมาชิกแต่

ละคนรับผิดชอบงานบางส่วนที่ต้องอาศัยแนวคิดหลักการทำงานร่วมกันในการทำงาน งานของสมาชิกแต่ละคนไม่มีชิ้นใดที่สมบูรณ์ ต้องนำผลงานของสมาชิกทุกคนมาประกอบกัน มาบูรณาการเข้าด้วยกันจึงจะได้เป็นผลงานของทีมงาน การทำงานเป็นทีมนี้ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีการรวมพลังคิดค้นถกเถียง (dialogue) ต่อเนื่องจากการอภิปราย จนเกิดแนวคิด/หลักคิดใหม่ที่ไม่เคยมีสมาชิกในกลุ่มคิดขึ้นมาก่อน เป็นผลงานความร่วมมือรวมพลัง (collaborative work) กล่าวได้ว่าความร่วมมือรวมพลังมีความหมายครอบคลุมการทำงานเป็นทีม และการทำงานแบบปรึกษาหารือ และต้องมีความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมทำ จากสมาชิก ทุกคนในกลุ่มด้วย

สำหรับ **การมีส่วนร่วม** ตามแนวปฎิรูปการศึกษามหาวิทยาลัยมีหน้าที่ต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ครูในสถานศึกษาทำงานวิจัยเป็น เพื่อให้ครูใช้งานวิจัยเป็นฐานในการจัดการเรียน การสอน และผู้บริหารใช้งานวิจัยเป็นฐานในการบริหารโรงเรียน ซึ่งมีผลทำให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของอาจารย์มหาวิทยาลัยเปลี่ยนจากการมีส่วนร่วม (participation) ไปเป็นการทำงานมีส่วนร่วมและผูกพัน (participation and involvement) คล้ายกับการทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง คือเข้าไปร่วมทำงานในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของโรงเรียน ได้รับความรู้ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถของครูแต่ละคนและร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาทุกอย่างในโรงเรียน ส่วน**การทำงานแบบเครือข่าย** มีลักษณะการทำงาน คล้ายคลึงกับการทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง โดยที่ความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายและการทำงานแบบร่วมมือรวมพลังขึ้นอยู่กับความไว้วางใจ ความเป็นปึกแผ่น ความซื่อสัตย์ และความไม่เห็นแก่ตัว จะเห็นได้ว่าคำศัพท์ทุกคำข้างต้นหมายถึงการร่วมมือกันทำงาน ร่วมรับผิดชอบงานให้บรรลุเป้าหมาย แต่ไม่ได้เน้นการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน และความเท่าเทียมเหมือนกับการร่วมมือรวมพลัง ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเลือกใช้คำว่า การร่วมมือรวมพลัง เพราะต้องการให้เกิดสถานการณ์ที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์โดยเท่าเทียมกัน (win-win situation)

จากการศึกษาความหมายของ collaboration จากพจนานุกรมและ Encyclopedia สรุปได้ว่า การร่วมมือรวมพลัง หมายถึง การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป ตั้งแต่การวางแผน การพัฒนา และการปฏิบัติ โดยทำในรูปของหุ้นส่วนที่มีผลประโยชน์ร่วมกันหรือแบบพันธมิตร เพื่อผลิตผลงานที่ไม่สามารถทำคนเดียวได้ เช่น การทำหนังสือหรือการทำงานวิจัย และทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของผลงานร่วมกัน สำหรับการร่วมมือรวมพลังทางการศึกษา หมายถึง การร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา หรือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เป็นต้น (Webster and Mackechnie, 1983; Collins Thesaurus: The Ultimate Wordfinder, 2003; Wikipedia, 2006; Collins COBUILD Advanced Learner's English Dictionary, 2006) จะเห็นได้ว่า การร่วมมือร่วมพลังสามารถทำได้สองระดับคือระดับบุคคลและระดับองค์กร ซึ่งแต่ละระดับมีผู้ให้ความหมายเฉพาะลงไปอีกดังนี้

ระดับองค์กร

การร่วมมือรวมพลังระดับองค์กร หมายถึง การทำงานร่วมกันระหว่าง 2 องค์กรขึ้นไป ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป้าหมายความสำเร็จเดียวกัน หรือเพื่อสร้างสรรค์คุณค่าร่วมกัน เป็นการทำงานที่ร่วมแบ่งปันกันทุกเรื่อง ทั้งเรื่องทุน ข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากรทางปัญญาและประสบการณ์ด้านการวิจัยและพัฒนา เป็นการทำงานที่มีอิสระในการตัดสินใจภายใต้กฎระเบียบ (shared rules) มาตรฐาน (norm) และโครงสร้างองค์กร (organizational structure) ที่ร่วมกันกำหนด เช่นการพัฒนาลุ่มน้ำแม่โจ้ เป็นต้น (Dragoon, 2004; Imperial, 2004)

ระดับบุคคล

การร่วมมือรวมพลังระดับบุคคล หมายถึง การทำงานร่วมกันระหว่างบุคลากรในองค์กรเดียวกัน หรือต่างองค์กร เพื่อผลิตผลงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยทุกคนที่เข้ามาทำงานด้วยกันจะมีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดเป้าหมาย ร่วมกำหนดความรับผิดชอบ ร่วมมือทำงานไปด้วยกัน มีการสื่อสารและการประสานงานอย่างเปิดเผย ทุกคนมีความเท่าเทียมในสถานภาพและการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ที่ดีจนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่สำคัญมีส่วนร่วมแบ่งปันความรับผิดชอบในผลงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการรวมพลังความร่วมมือตั้งแต่ขึ้นกระบวนการทำงานจนถึงขั้นการได้ผลงาน (Gardner, 2004; Imperial, 2004; จุฑาทิพย์ สร้างสุวรรณ, 2548)

นอกจากนี้ การรวมพลังความร่วมมือระดับบุคคล ยังทำได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ต้องมีวาระการประชุม ทุกคนรับผิดชอบการทำงานของตนเอง ช่วยกันสร้างพลังและช่วยเหลือกันและกัน (Schultheiss, 2005) และเพื่อให้การร่วมมือรวมพลังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทุกคนที่เกี่ยวข้องจะต้องมีจิตใจที่พร้อมจะพัฒนา ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการร่วมมือ ให้การยอมรับ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีความสามารถในการวางแผนจัดการกับความขัดแย้งและทำงานเป็นทีมได้ (ทิพย์ฉมพร เกษโกมล, 2545)

กล่าวโดยสรุป การร่วมมือรวมพลัง หมายถึง การร่วมมือกันเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ ทั้งในระดับองค์กรและระดับบุคคล เพื่อสร้างสรรค์ผลประโยชน์ที่มีคุณค่าตามเป้าหมายที่สร้างร่วมกัน โดยในกระบวนการทำงานร่วมกัน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ร่วมกำหนดเป้าหมาย ร่วมวางแผน ร่วมมือทำงาน ร่วมแก้ปัญหา ร่วมทุน ร่วมแบ่งปันข้อมูลสารสนเทศรวมทั้งทรัพยากรทางปัญญา ร่วมแบ่งปันความรับผิดชอบ และนำสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนทั้งความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันและกัน ทั้งนี้ การร่วมมือจะมีประสิทธิภาพและได้ผลงานที่มีประสิทธิผลเมื่อผู้ร่วมงานทุกคนมีความพร้อมใจในการทำงาน มีจิตใจที่พร้อมจะพัฒนา ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการร่วมมือ ยอมรับและไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามารถในการวางแผนจัดการกับความขัดแย้ง และทำงานเป็นทีมได้

แนวคิดที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความร่วมมือรวมพลัง อีกแนวคิดหนึ่ง คือ **เครือข่าย (networks)** จากเอกสารของ Riley(1997) Marino(2002) POD Network Professional and Organizational Development Network in Higher Education (2002) Aalst (1999) สรุปได้ว่า การทำงานแบบร่วมมือรวมพลังมีลักษณะธรรมชาติแบบเดียวกับเครือข่าย และเสนอแนะให้สถานศึกษาดำเนินการสร้างความร่วมมือรวมพลังโดยการสร้างเครือข่าย ความสำเร็จของเครือข่ายและความร่วมมือรวมพลังขึ้นอยู่กับความไว้วางใจ ความเป็นปึกแผ่น ความซื่อสัตย์ และความไม่เห็นแก่ตัว

การทำงานแบบร่วมมือรวมพลังทำงานแบบเครือข่าย มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากความร่วมมือรวมพลังโดยทั่วไป Aalst (1999) อธิบายว่า คุณประโยชน์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของเครือข่าย สรุปได้รวม 4 ประการ **ประการแรก** เครือข่ายเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้าถึงแหล่งสารสนเทศที่หลากหลาย (open access to various sources of information) ยิ่งเครือข่ายมีความกว้างขวางมากขึ้นเพียงใด ขอบเขตของแหล่งสารสนเทศที่สมาชิกเข้าถึงได้ก็ยิ่งกว้างขวางมากขึ้นเพียงนั้น **ประการที่สอง** เครือข่ายช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กว้างขวาง (offer broader learning interface) เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการทำงานในระดับแนวราบ สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์และเสียงเท่าเทียมกัน มีใช้การทำงานที่มีตำแหน่งงานบริหารจัดการในแนวดิ่ง จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันทำได้มากขึ้น **ประการที่สาม** เครือข่ายทำให้เกิดการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ และการประสานงานที่มีความยืดหยุ่นและมั่นคง (offer flexible and stable coordination and interactive learning) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกทำให้มีความผูกพัน และมีลักษณะการทำงานที่สนองความต้องการของแต่ละฝ่าย **ประการที่สี่** เครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างและเข้าถึงความรู้เฉพาะตัว (mechanisms for creating and accessing tacit knowledge) นักวิชาการแบ่งประเภทความรู้เป็นสองแบบ แบบแรก คือความรู้แจ้งแจ้ง (explicit or codified knowledge) ซึ่งเป็นความรู้หรือทฤษฎีที่มีหลักฐานพิสูจน์ชัดเจน เป็นความรู้ที่มีในตำรา หนังสือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เอกสาร รวมทั้งความรู้ที่มีการเรียนการสอนและถ่ายทอดในสถานศึกษา และแบบที่สอง คือ ความรู้เฉพาะตัว (implicit or tacit knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดเฉพาะตัวผู้แสวงหาความรู้ อาจเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ (insight) จากปรีชาญาณหรือการหยั่งรู้ (intuition) จากประสบการณ์ผสมผสานกับข้อความรู้ใหม่ ความคิด ตรรกะ ความรู้เฉพาะตัวเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดโอนหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ยาก อธิบายให้เข้าใจได้ยาก ผู้แสวงหาความรู้จะเกิดการเรียนรู้ความรู้เฉพาะตัวได้จากการลงมือปฏิบัติจริง และความชำนาญ การทำงานแบบเครือข่ายทำให้สมาชิกได้ร่วมกันทำงานและสามารถเข้าถึงความรู้เฉพาะตัวได้ง่าย และมีส่วนช่วยตรวจสอบและพัฒนาความรู้ได้เร็วขึ้น

การทำงานร่วมมือรวมพลังแบบเครือข่ายตามแนวคิดของ Aalst (1999) สรุปได้ว่า มีลักษณะสำคัญ 8 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) มีความเป็นหุ้นส่วนระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคหรือผู้บริโภคน (partnerships of suppliers and customers) 2) มีการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (interactive communications) ระหว่างสมาชิก 3) มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์รองรับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก (electronic means underpin

human interactions) เอื้ออำนวยให้การสื่อสารเป็นไปอย่างคล่องตัวและรวดเร็ว แต่การสื่อสารดังกล่าวต้องรองรับด้วยจรรยาบรรณของมนุษย์ สมาชิกต้องยอมรับนับถือ ไว้วางใจ และเอาใจใส่เอื้ออาทรระหว่างเพื่อนสมาชิก 4) มีการบริหารจัดการตนเอง (self management) โดยต้องมีผู้จัดการเครือข่าย ซึ่งต้องมีทักษะการบริหารจัดการเป็นพิเศษที่สามารถบริหารจัดการองค์กรหลายองค์กรซึ่งแตกต่างกันทั้งในมิติขององค์กร มิติสถานที่ และมิติเวลา 5) สมาชิกเครือข่ายมีวัตถุประสงค์และวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common purposes and visions) 6) สมาชิกเครือข่ายมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนได้ (participants change roles) จำนวนสมาชิกของเครือข่ายมักจะไม่น้อยครั้งที่ สมาชิกจะยังคงความเป็นสมาชิกและคงบทบาทเดิมตรงเท่าที่เขาได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิก สมาชิกอาจเปลี่ยนบทบาทจากผู้ผลิตเป็นผู้บริโภค หรือเปลี่ยนบทบาทจากผู้บริโภคเป็นผู้ผลิตก็ได้ 7) เครือข่ายมีความเป็นพลวัตร (networks are dynamic) หรือมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านจำนวนสมาชิก บทบาทของสมาชิก และลักษณะการดำเนินงาน 8) เครือข่ายขนาดเล็กมักมีประสิทธิผลสูง ในขณะที่เครือข่ายขนาดใหญ่ก่อให้เกิดการฉีกกำลัง (small networks are productive, large network create cohesion) เครือข่ายขนาดใหญ่ มักจะแตกตัวเป็นเครือข่ายขนาดเล็กที่มีสมาชิกระหว่าง 5-25 คน ซ่อนอยู่ในเครือข่ายเดิม

กล่าวโดยสรุป ความร่วมมือรวมพลังเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลและ/หรือ องค์กรรูปแบบหนึ่ง ที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำว่า เครือข่าย ลักษณะของความร่วมมือรวมพลัง มีปณิธานร่วมกัน ร่วมมือร่วมใจทำงานเพื่อเป้าหมายเดียวกัน โดยมีส่วนเป็นเจ้าของงาน มีสถานภาพเท่าเทียมกันที่จะอภิปราย ถกเถียง ได้แย้ง และจัดหาสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในการทำงานความร่วมมือรวมพลังเป็นแนวคิดที่มีระดับของการมีพฤติกรรมทางความคิด การทำงาน การแสดงออก และการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดอื่น

2.3.2 รูปแบบการร่วมมือรวมพลัง

ก่อนนำเสนอสาระเรื่องรูปแบบการร่วมมือรวมพลัง ผู้วิจัยเสนอสาระเกี่ยวกับรูปแบบ ประเภท ของรูปแบบ ลักษณะของรูปแบบ และการพัฒนารูปแบบก่อนดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” หรือ “Model” เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว รูปแบบจะหมายถึง สิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นรูปแบบอย่างใด อย่างหนึ่ง เช่น รูปแบบจำลอง สิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท รูปแบบในการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น ในพจนานุกรมการศึกษาซึ่งบรรณาธิการโดย Good (1973) นั้นได้รวบรวมความหมายของรูปแบบเอาไว้ 4 ความหมาย คือ

- 1) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
- 2) เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น

3) เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด

4) เป็นชุดของปัจจัย หรือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบ และเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

เยาดี วิบูลย์ศรี (2536) ให้ความหมายรูปแบบ หมายถึง วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

พิศนา แคมมณี (2551) ให้ความหมายรูปแบบ หมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง เพื่อช่วยให้ตนเองและผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งหลาย เช่นเดียวกับ สุบรรณ พันธุ์วิสาส และชัยวัฒน์ ปิณฑพงษ์ (2522) ใช้คำว่า แบบจำลอง (Model) เท่ากับการย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์ใด ปรากฏการณ์หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ ส่วน บุญชม ศรีสะอาด (2533) ให้ความหมาย รูปแบบว่าเป็นโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่าง ๆ

โดยสรุป รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองหรือภาพ หรือสิ่งที่เป็นตัวแทนของโครงสร้างทางความคิด หรือ องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา

ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการต่างๆ ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันออกไป เช่น คีฟส์ (Keeves, 1988) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบที่ใช้ทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เอาไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. รูปแบบเชิงอุปมาอุปไมย (analogue model) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน โดยใช้แนวคิดการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียนเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้น นักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับ นักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

2. รูปแบบเชิงภาษา (semantic model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งอาจเป็นตัวอักษร แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (mathematic model) เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษา

4. รูปแบบเชิงสาเหตุ (causal model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) และหลักการสร้าง semantic model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้านและระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

ลักษณะของรูปแบบ

Keeves(1988) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับลักษณะของรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

- 1) รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (ของตัวแปร) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
- 2) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อมูลสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
- 3) รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
- 4) นอกจากคุณสมบัติต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้าง มโนทัศน์ใหม่และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่

Kaplan(1994) ได้ระบุลักษณะของรูปแบบที่มีคุณประโยชน์ ดังต่อไปนี้ต่อไป

- 1) เชื้อไขนำไปสู่การทำนายผลที่สามารถพิสูจน์ได้โดยการสังเกต
- 2) โครงสร้างของรูปแบบควรแสดงถึงขอบเขตการที่เห็นเหตุผลอันสัมพันธ์กับเรื่องที่กำลังศึกษาวิจัยอยู่
- 3) รูปแบบที่ดำเนินการอธิบายและก่อให้เกิดจินตนาการในการสร้างมโนทัศน์หรือความสัมพันธ์ใหม่ๆ อันเป็นผลจากการวิจัย
- 4) รูปแบบควรมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงความสัมพันธ์

การพัฒนา/สร้างรูปแบบ

Meason and Khedouri (1985 อ้างถึงใน สุธีราดังสวนิช, 2547) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างรูปแบบไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นรวบรวมปัญหา (problem formulation) เพื่อให้รู้ว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง
- 2) ขั้นพัฒนารูปแบบ(model construction) ดำเนินการภายหลังจากที่รวบรวมปัญหาต่างๆ แล้วในการสร้างรูปแบบต้องพิจารณาวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสร้างและต้องรู้ถึงลักษณะเฉพาะที่ต้องการของผลผลิต ต้องรู้ข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นและควรคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในการสร้างและความสนใจของผู้ใช้ด้วย จึงควรมีการประเมินค่าความแปรปรวนและควรพิจารณาอย่างระมัดระวังว่าสมควร

นำตัวแปรใดมาไว้ในรูปแบบที่จะสร้างและเมื่อสร้างเสร็จแล้วควรพิจารณาว่าครอบคลุมทุกตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่

3) การทดสอบรูปแบบ (testing the model) เมื่อสร้างรูปแบบเสร็จแล้วควรทดสอบ โดยพิจารณาถึง

3.1) ความตรงตามสถานการณ์จริง (valid) รูปแบบที่สร้างหากมีความใกล้เคียงกับความจริงจะดีมาก เพราะจะช่วยให้การตัดสินใจดีขึ้น ไม่ยุ่งยากต่อการนำไปใช้และควรพิจารณาถึงระดับของความสำเร็จจากการแก้ปัญหา

3.2) มีการนำไปทดลองใช้เพื่อเปรียบเทียบว่าผลการนำไปใช้ทำให้มีการปรับปรุงคุณภาพในการปฏิบัติงานอย่างไร การทดลองใช้มี 2 ลักษณะ คือ ทดลองย้อนหลัง(retrospective evaluation) โดยใช้กับข้อมูลในอดีต และการทดลองใช้ปฏิบัติในปัจจุบัน (pretest)

4) การทำให้สำเร็จ (implementation) เมื่อผ่านการทดสอบแล้วก็ควรนำไปใช้ให้เกิดความสำเร็จเพราะไม่มีรูปแบบใดที่จะสำเร็จอย่างสมบูรณ์จนกว่าจะได้รับการยอมรับได้รับความสนใจและมีการนำไปใช้

5) การพัฒนาปรับปรุงรูปแบบให้ทันสมัย(model updating) แม้ว่าจะมีการนำรูปแบบไปใช้อย่างประสบความสำเร็จแต่ก็ควรมีการพัฒนาปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะกับวัตถุประสงค์ขององค์กรและสถานการณ์ที่มากระทบจากภายนอกและภายในองค์กรด้วย

ตัวอย่างงานวิจัยการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาและการพัฒนาครู

อวยพร เรืองตระกูล และวิดา เหล่มตระกูล (2552) ได้ทำการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาและการพัฒนาครูตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” โดยการเก็บข้อมูลจาก ครูบ้าน 2 คน ครูนิเทศก์ 1 คน นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำหมู่บ้านเลอผาไต้ ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าสองยาง หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดตาก และเจ้าหน้าที่สำนักงานปศุสัตว์อำเภอท่าสองยาง สำนักงานเกษตรอำเภอท่าสองยาง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอท่าสองยาง และสำนักงานประมงจังหวัดตาก การเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 ระยะ ระยะที่ 1 ศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบ และลงศึกษาพื้นที่เพื่อคัดเลือกกรณีศึกษา และระยะที่ 2 ศึกษาเอกสาร สังเกต ร่วมกับสัมภาษณ์เชิงลึก(in – depth interview) และการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาและการพัฒนาครู วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis) ตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (triangulation)

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการศึกษา มีหลักการ แนวคิด ที่ยึดหลักความเสมอภาค การพัฒนาแบบองค์รวม เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น และได้รับศึกษาในระดับที่สูงขึ้นตามศักยภาพของตนเอง การดำเนินงานการ ใช้หลักการร่วมมือร่วมพลัง การนิเทศ ติดตามอย่างใกล้ชิดตามมิตร การบูรณาการภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นกับเทคโนโลยี การพึ่งตนเอง การเป็นแบบอย่าง การใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเข้าถึงชุมชน ผลลัพธ์ที่ได้ เด็กและชาวบ้านในชุมชนมี สุขภาวะที่ดี สามารถอ่านออกเขียนภาษาไทยได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีสัญชาติไทย รูปแบบการพัฒนาครู มีหลักการ แนวคิด ที่ยึดหลักคนทุกคนสามารถพัฒนาได้ เพื่อให้ครูเป็นผู้บริหารทั้งตนเอง ศูนย์การเรียนรู้และชุมชน การดำเนินงาน ใช้หลัก คนในท้องถิ่น พัฒนาครูทางตรง ด้วยการบ่มเพาะและเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาครูทางอ้อม ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสร้างจิตวิญญาณและแรงศรัทธาในความเป็นครู การนิเทศติดตามอย่างกัลยาณมิตร และการมอบขวัญและกำลังใจ ผลลัพธ์จากการพัฒนาครู ครูเป็นผู้บริหารซึ่งสามารถบริหารตนเองและชุมชนได้ รวมทั้งมีคุณลักษณะ 3 ด้านคือ 1) ตั้งตน ถ่อมตน พึ่งตน 2) พร้อมเรียน เพียรทำ พร่ำสอน 3) สำนึกศรัทธา ปัญญา

รูปแบบความร่วมมือรวมพลัง(Collaborative Model)และกระบวนการร่วมมือรวมพลัง

Jeans (1995 อ้างถึงใน สุญาดา สุนทรสารทูล, 2552) ได้วิเคราะห์เชิงผลประโยชน์ว่า ใครได้รับผลประโยชน์จากความร่วมมือและใช้วิธีการอะไร และความรับผิดชอบของใคร เขาได้เสนอรูปแบบ 4 แบบของความร่วมมือรวมพลัง (collaboration) ได้แก่

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการปรึกษา (consultative model) เป็นรูปแบบการแสวงหาที่ปรึกษาและแสวงหาข้อคิดเห็นจากกลุ่มต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สมาคมครู และอื่น ๆ รูปแบบที่ปรึกษาเป็นที่นิยมอยู่พอสมควรในเรื่องของความร่วมมือรวมพลัง รวมทั้งการให้การปรึกษา

รูปแบบที่ 2 รูปแบบหน้าที่ (functional model) เป็นรูปแบบตามที่สถาบันแต่ละสถาบันกำหนดการดำเนินงานตามภารกิจหลากหลาย มีการให้ความร่วมมือกันในการกิจของการให้ความรู้และฝึกอบรมซึ่งอาจให้คำปรึกษาหรือมีการขอเป็นกรณีพิเศษ

รูปแบบที่ 3 รูปแบบปฏิบัติการ (operational model) เป็นรูปแบบที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปอย่างดียิ่ง ประกอบด้วยระบบข้อมูลข่าวสารที่ส่งถึงกันอย่างสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ 4 รูปแบบบูรณาการ (integrative model) เป็นรูปแบบที่ตั้งอยู่บนข้อตกลงเบื้องต้นว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยหลายฝ่ายอย่างกว้างขวางทุกๆ กลุ่มมีบทบาทหน้าที่ร่วมปฏิบัติ

โครงการความร่วมมือรวมพลังทุกรูปแบบต้องมีกระบวนการดำเนินงานแบบร่วมมือรวมพลัง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน Gordon(1996) ได้เสนอกระบวนการร่วมมือรวมพลังประกอบด้วย 3 ขั้นตอน เพื่อให้ผู้อยู่ในความร่วมมือรวมพลังได้เรียนรู้ และใช้ข้อมูลอย่างกว้างขวาง เพื่อนำไปสู่ข้อยุติร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดปัญหา ปัญหาจะต้องถูกกำหนด และจะต้องกำหนดทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดทิศทาง กฎแห่งพื้นฐานจะต้องกำหนดขึ้น ได้แก่ การกำหนดขั้นตอนและกำหนดกลุ่มย่อยที่จะทำงาน เพื่อที่จะแสวงหาข้อมูลร่วมกัน แสวงหาทางเลือกและกำหนดข้อตกลงร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการ หลักการที่จะทำงานร่วมกับหน่วยสนับสนุนข้างนอกจะต้องกำหนดขึ้น รวมทั้งการจัดองค์ประกอบในการที่จะตรวจสอบการปฏิบัติ

องค์การอนามัยโลก (WHO) (อ้างถึงใน สุระพี อาคมคง, 2550) เสนอรูปแบบของการร่วมมือที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริง ประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การวางแผน (planning) ต้องร่วมมือในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลและการตัดสินใจ
- 2) การดำเนินกิจกรรม(implementation) ต้องร่วมมือในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริการ
- 3) การใช้ประโยชน์(utilization) ต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม
- 4) การได้รับผลประโยชน์(obtaining benefits) ได้รับผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ส่วนตัวในสังคมหรือวัตถุก็ได้

สรุปขั้นตอนของกระบวนการความร่วมมือรวมพลัง ประกอบด้วยการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นการสร้างความเข้าใจ ระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งจะทำให้ได้ทราบถึงความต้องการของชุมชน
- 2) ขั้นการวางแผนการดำเนินงาน ร่วมกันคิดโครงการ/กิจกรรมในการพัฒนา
- 3) ขั้นการประสานความร่วมมือ กับกลุ่มจิตอาสา
- 4) ขั้นการร่วมกันดำเนินงานกิจกรรม
- 5) ขั้นการติดตามผล ทั้งผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมสู่การพัฒนาชุมชน และผลลัพธ์ที่กลุ่มจิตอาสาได้รับตอบแทน

2.3.3 การร่วมมือรวมพลังในประเทศไทยและต่างประเทศ

ก. การร่วมมือรวมพลังในประเทศไทย

จากการศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการร่วมมือรวมพลังพบรูปแบบการร่วมมือรวมพลัง 4 รูปแบบได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยกับโรงเรียน 2) มหาวิทยาลัยกับชุมชน 3) ชุมชนกับโรงเรียน 4) มหาวิทยาลัย ชุมชน และโรงเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน

การร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน ในลักษณะของมหาวิทยาลัยส่งนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพในโรงเรียนเครือข่าย และปฏิบัติการสอนควบคู่กับดำเนินการวิจัยร่วมกับโรงเรียน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ตัวอย่าง เช่น (1) งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือมหาวิทยาลัย-โรงเรียน เพื่อจัดการเรียนรู้ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และโรงเรียนเครือข่ายที่รับนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

ศึกษาศาสตร์ โดยมีนิสิตครูเกษตรเป็นผู้ปฏิบัติการสอนและวิจัยในขณะเดียวกัน โครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ผ่องพรรณ ตรียมกุล และ คณะ อ้างถึงใน ประสงค์ ดันพิชัยและคณะ, 2553) ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ผลดีทั้งในส่วนของนิสิตครูเกษตร และนักเรียนที่เรียนในรายวิชาที่พัฒนาขึ้น (2) งานวิจัยเรื่อง“การพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการผลิตเห็ดเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรประสบภัยน้ำท่วม” เป็นโครงการวิจัยที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำงานร่วมกับโรงเรียนเครือข่าย วัตถุประสงค์ของโครงการมุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนและชุมชน โดยใช้กิจกรรมการผลิตเห็ดเป็นกิจกรรมหลักในการจัดการเรียนรู้ ผลจากการวิจัยได้นำมาสู่การถอดบทเรียนและสะท้อนความคิดของผู้เข้าร่วมโครงการ และสรุปเป็นข้อเสนอแนะให้มีการบูรณาการกิจกรรมดังกล่าวเข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียน (ประสงค์ ดันพิชัยและคณะ, 2550)

2) การร่วมมือร่วมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

มหาวิทยาลัยได้มีการทำวิจัยในชุมชน โดยส่งนิสิต นักศึกษาลงปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในชุมชน พร้อมกับส่งเสริมการเรียนรู้แก่ประชาชนในชุมชน ทั้งนิสิตนักศึกษาและชุมชนได้ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กับชุมชนในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดกาญจนบุรี ในการเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน และเปิดโอกาสให้นิสิตได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอย่างเป็นระบบและรูปธรรม ประกอบการทำวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม ทั้งนิสิตและชุมชนได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมโดย นิสิตได้ใช้พื้นที่ชุมชนในการทำวิจัย ได้ศึกษาและเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชน ส่วนชุมชนก็ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ (สุมิตร สุวรรณ และ ดำรงค์ มากระจัน, 2551)

3) การร่วมมือร่วมพลังระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

ชุมชนให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในด้านการจัดการศึกษาในหลายรูปแบบ (สุชาติ จักรพิสุทธิ, 2548) ได้แก่

(1) ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน เช่น โรงเรียนส่งนักเรียนไปเรียนรู้ในชุมชน ไปฝึกงานในสถานประกอบการหรือไปเก็บข้อมูล วิจัย สัมภาษณ์ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน จากผู้รู้ในชุมชน หรือการให้กลุ่มผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษา รวมถึงมีส่วนร่วมวางแผนการศึกษา การออกแบบหลักสูตรที่ต้องใช้องค์ความรู้ของชุมชน หรือการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนของผู้ปกครอง เป็นต้น (นันทิพย์ เสือสารรัตน์, 2546)

(2) ความร่วมมือในการจัดการ ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ การจัดการโครงการ การรณรงค์ การบริหารหรือจัดหางบประมาณ ความร่วมมือ การบำเพ็ญประโยชน์ การเข้าร่วมดำเนินงานวาระพิเศษต่างๆ เช่น แผนงานรณรงค์ยาเสพติด โครงการอนุรักษ์พลังงาน เป็นต้น

4) การร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ชุมชนและ โรงเรียน

ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ชุมชน และ โรงเรียน โดย มหาวิทยาลัยสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนในการส่งนิสิตไปฝึกสอนพร้อมกับปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน สร้างความเข้มแข็งแก่โรงเรียนและ ชุมชน ให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ และเป็นที่พักพิงแก่นักเรียนในการทำวิจัยและนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่แก่เพื่อนนักเรียนในโรงเรียนและเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ในการเรียนการสอนต่อไป การสร้างความร่วมมือในลักษณะนี้มหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการประสานและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

ดังงานวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้เกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา “จากบ้านสู่โรงเรียน” (ประสงค์ ตันพิชัย และคณะ, 2553) เป็นโครงการวิจัยที่เกิดจากการร่วมมือร่วมพลังระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน และชุมชน เป็นการศึกษาต่อยอดจากโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินมาก่อนหน้านี้โดยใช้ผลสะท้อนที่ได้จากโครงการวิจัยนำร่อง ขยายผลสู่การปฏิบัติจริงในชุมชน โดยมีนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสาขาเกษตรศาสตร์ เป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองนักเรียน โดยทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ควบคู่กันไป แนวคิดหลักของการวิจัยคือ การฝึกปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรในด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้กิจกรรมการผลิตเห็ดเป็นกิจกรรมหลักในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยสนับสนุน ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยประกอบด้วยบุคคล 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้วิจัยหลัก ได้แก่คณะผู้วิจัยผู้รับผิดชอบโครงการ ทำหน้าที่เป็นอาจารย์นิเทศนิสิตฝึกสอนในโรงเรียน และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ (2) ครู-ผู้วิจัยฝึกหัด ได้แก่นิสิตชั้นปีที่ 5 สาขาศึกษาศาสตร์ (เกษตรศาสตร์) ปฏิบัติงานในฐานะครูฝึกสอนในโรงเรียน และทำหน้าที่คอยให้คำปรึกษานักเรียนเพื่อถ่ายทอดความรู้จากบ้านสู่โรงเรียน ตลอดจนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นิเทศการทำโครงการงานของนักเรียนที่บ้าน ร่วมกับอาจารย์นิเทศ และครูพี่เลี้ยง (3) ครูพี่เลี้ยง ได้แก่ครูประจำการในโรงเรียนที่รับผิดชอบในการให้คำปรึกษาแก่นิสิตฝึกสอนและมีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมบริบทของชุมชน และคัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมโครงการ (4) นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะเป็นผู้เรียนรู้การผลิตเห็ดที่บ้าน โดยการทดลอง และเก็บข้อมูลในการผลิตเห็ด โดยทำหน้าที่ผู้วิจัยรุ่นจิ๋ว พร้อมสะท้อนการดำเนินกิจกรรม (5) ผู้ปกครองของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ มีบทบาทในการการสนับสนุนนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการให้ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของเรียน ขณะที่ดำเนินกิจกรรมที่บ้านของนักเรียน และร่วมสะท้อนผลการจัดกิจกรรมเรียนรู้

การร่วมมือร่วมพลังของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือร่วมพลังในการให้ความร่วมมือทางวิชาการและทุนสนับสนุนดำเนินโครงการ “บ้านนี้มีสุขก่าลัง ๒” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของส่วนงานของมหาวิทยาลัยในกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพแก่ชุมชนโดยรอบพื้นที่มหาวิทยาลัย เพื่อให้จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยเป็นตัวอย่างขององค์กรที่สามารถใช้สุขภาพเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งทางสุขภาพให้กับชุมชนโดยรอบของมหาวิทยาลัย เป็นส่วนหนึ่งของบริการทางวิชาการของมหาวิทยาลัย และเพื่อสนับสนุนกลไกและกระบวนการดำเนินการนิตินิตในการสร้าง จิตสำนึกและศักยภาพของนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการมีส่วนร่วมลด ปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพและสร้างเสริมสุขภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนโครงการสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ต้องใช้ความร่วมมือร่วมพลังระหว่างมหาวิทยาลัย นิสิต บุคลากรของมหาวิทยาลัย หน่วยงานของสสส. และชุมชนโดยรอบ ในการดำเนินโครงการย่อยต่างๆ ที่สำคัญ มีดังนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554; มหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554)

1) โครงการเตรียมการและการจัดเวทีวิชาการและตลาดนัดความรู้มหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ ร่วมกับการติดตามประเมินผลและพัฒนาสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ เพื่อนำผลงานวิชาการด้านสุขภาพเข้าสู่ประชาชน

2) โครงการรณรงค์และรูปแบบการพัฒนาชุมชนภายในมหาวิทยาลัยให้เป็นตัวอย่างด้านการจัดการขยะและการจัดการห้องน้ำสาธารณะ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัย มีการจัดการขยะ และห้องน้ำสาธารณะอย่างถูกสุขลักษณะอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อให้เป็นต้นแบบมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี

3) ชุดโครงการชุมชนสุขภาพ 5 ส ร่วมกับสำนักงานจัดการทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยฯ

เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสำนักงานจัดการทรัพย์สินกับชุมชน บริเวณรอบพื้นที่ของมหาวิทยาลัย และชุมชน โดยใช้เรื่องสุขภาพเป็นเครื่องมือ ในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาวให้แก่ประชาชนในชุมชน (ผู้เช่า/ ผู้มาใช้บริการ/ผู้อยู่อาศัย) สยามสแควร์ สวนหลวง สามย่าน สีลม และสวนลุมพินี มีสุขภาพและสุขอนามัยที่ดี ตลอดจนการปรับพฤติกรรมด้านสุขภาพและสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดีในระยะยาว ร่วมกับการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กัน อีกทั้งสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ และนิสิตมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

4) ชุดโครงการ OFOC ร่วมกับสำนักงานมหาวิทยาลัย

ชุดโครงการ One Functional-unit One Community (OFOC) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ ส่วนงานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยรอบพื้นที่ของมหาวิทยาลัย เน้นพื้นที่อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นหลักโดยการสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนใด ชุมชนหนึ่งที่กำหนดไว้ในระยะยาว ในรูปแบบที่สอดคล้องกับพันธกิจ ความรู้ความเชี่ยวชาญ และความสนใจของส่วนงาน ตลอดจนเพื่อส่งเสริมให้คณะ สถาบัน วิทยาลัยและ สำนักวิชา ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีพื้นที่ในชุมชนสามารถใช้เป็นพื้นที่เพื่อการเรียนการสอน หรือการวิจัยในระยะยาว ร่วมกับการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กัน

5) โครงการศิลปะและดนตรีเพื่อสุขภาพ เพื่อนำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและดนตรี มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมสุขภาพ นำกิจกรรมทางศิลปะที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่างๆ อยู่แล้ว มาเผยแพร่และจัดแสดงสู่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัย เช่น การละคร จัด Workshop งานศิลปะ เช่น สอนวาดรูป จัดดอกไม้ ถ่ายภาพ การละคร ฯลฯ

6) โครงการวิจัยทางสังคมวิทยาและจัดทำแผนผังเชิงสังคมเกี่ยวกับการสูบบุหรี่และบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ภายในและชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัย

7) ชุดโครงการโดยสำนักบริหารระบบงานกิจการนิสิตเกี่ยวกับบุหรี่ สุราและยาเสพติด

8) โครงการสนับสนุนกิจกรรมวิจัยหรือการศึกษาในพื้นที่ของนิสิตที่มีเนื้อหา เกี่ยวข้องกับสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและการดูแลตนเองของบุคคลและสังคม ในรายวิชาการเรียนการสอนของคณะวิชา มีการเรียนการสอนแบบลงพื้นที่ หรือ field experience ได้พิจารณาทำกิจกรรมในลักษณะที่ใช้แนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพหรือสุขภาพะ(health promotion) มากขึ้น และส่งเสริมให้นิสิตเกิดการเรียนรู้แนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพะ ตลอดจนการทำความเข้าใจชุมชน สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม

การร่วมมือรวมพลังของคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เป็นแหล่งอ้างอิงทางการศึกษาของแผ่นดิน มีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน หน่วยงานต่างๆ และชุมชนรอบพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน โดยเฉพาะด้านการศึกษา เช่น การดำเนินโครงการ One Functional-Unit One Community (OFOC) เป็นโครงการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้กับโรงเรียนประถมศึกษา และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน(สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ และสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยเพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการโรงพยาบาลแก่งคอยจังหวัดสระบุรี คณะครุศาสตร์จะเข้าไปช่วยส่งเสริมสนับสนุนการฝึกอบรมพัฒนาผู้บริหาร และครูในโรงเรียน 14 โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล 12 ศูนย์ ตลอดจนสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน โรงพยาบาลและชุมชนรอบพื้นที่ของมหาวิทยาลัย ด้วยการเยี่ยมชม แลกเปลี่ยนความรู้ การนิเทศ การประชุมปฏิบัติการ และนิเทศแบบกัลยาณมิตร ทุกเดือน (จุฬาลงกรณ์ มหาวิตยาลัย, 2553; จุฬาลงกรณ์ มหาวิตยาลัย, 2554)

ข. การร่วมมือรวมพลังในต่างประเทศ

1) การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน

1.1) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ครู ผู้บริหารโรงเรียนและองค์กรทางสุขภาพในการพัฒนาสุขภาพของนักเรียนและวัยรุ่น มหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรสุขภาพในการพัฒนาโปรแกรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนและวัยรุ่น ดำเนินการทดลองและวิจัยร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย ครูและผู้บริหารโรงเรียน และเผยแพร่โปรแกรมโดยนำไปใช้ในโรงเรียนต่างๆ ที่สนใจ เช่น

(1) โปรแกรม Planet Health หรือ Harvard PRC พัฒนาโดยผู้วิจัยในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) เป็นความร่วมมือของมหาวิทยาลัย ครูและผู้บริหาร (Carter, Wiecha, Peterson & Gortmaker, 2001) เพื่อพัฒนาสุขภาพของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาโดยการลดปัญหาโรคหัวใจและหลอดเลือดและภาวะโรคอ้วนของนักเรียน ด้วยการออกแบบหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับวิชา ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาบรรยากาสนิชั้นเรียน และสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนในการส่งเสริมความสามารถทางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นของรัฐ โปรแกรมนี้ส่งเสริมให้นักเรียนลดพฤติกรรมการสูบบุหรี่เพราะจากการศึกษาพบว่าเป็นสาเหตุให้นักเรียนขาดการออกกำลังกายและทำให้เกิดภาวะอ้วนและส่งเสริมให้นักเรียนออกกำลังกายและรับประทานผักและผลไม้เพิ่มขึ้น(Franks et al., 2007)

(2) โปรแกรม Not-On-Tobacco (N-O-T) พัฒนาเพื่อลดการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยจากกองทุนเพื่อการป้องกันและควบคุมโรคอ้วน(CDC) และองค์กรต่างๆ ดำเนินการวิจัยโดยมหาวิทยาลัยเวจเจินเนียตะวันตก ในโครงการ West Virginia University PRC สร้างความร่วมมือระหว่างสมาคมปอดแห่งอเมริกา (ALA) มหาวิทยาลัย ครู นักเรียน และผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพในโรงเรียน สมาคม ALA ให้การสนับสนุนด้านโปรแกรม งบประมาณและการเผยแพร่โปรแกรม เป้าหมายของโครงการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของวัยรุ่น ให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนในการหยุดสูบบุหรี่ จากการวิจัยพบว่าเมื่อใช้โปรแกรมนี้อัตราการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นลดลง หลายมหาวิทยาลัยจึงได้นำไปดำเนินการ เช่น มหาวิทยาลัยนอร์ทคาโรไลนา ฟลอริดา นิวเจอร์ซีย์ อิลลินอย วิสคอนซิน และวอชิงตัน (Franks et al., 2007)

1.2) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรการผลิตครูและการบริการการฝึกอบรมแก่ครูผู้สอนเพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยส่งนิสิตนักศึกษาปฏิบัติการสอนในโรงเรียน โรงเรียนร่วมประเมินและเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการผลิตครูที่มีความเหมาะสมและรองรับการปฏิรูปการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford university, 2007) พัฒนาโปรแกรมการศึกษาของครู(STEP) เพื่อเตรียมความพร้อมของครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในการมีส่วนร่วมและรองรับการปฏิรูปการศึกษา โดยความร่วมมือจากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 9 แห่ง ที่มีความหลากหลาย เช่น นักเรียนมีฐานะยากจน ชนกลุ่มน้อย โดยมีเป้าหมายในการ

พัฒนาทักษะการคิดและศักยภาพขั้นสูงแก่ผู้เรียนอย่างเสมอภาค มีการฝึกปฏิบัติของนักศึกษาครูและการปฏิบัติการทางการวิจัย นำผลจากการเรียนรู้มาพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักศึกษาครู รวมทั้งฝึกอบรมครูผู้สอนโดยคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย

1.3) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน และเขตการศึกษาในการพัฒนาครูผู้เชี่ยวชาญด้านคณิตศาสตร์ ด้วยการอบรมครูในโรงเรียนโดยคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ประสานงานและอำนวยความสะดวกโดยเขตการศึกษาและผู้บริหารโรงเรียน เช่น โครงการความร่วมมือระหว่างเขตการศึกษากับมหาวิทยาลัยแสดงพอร์ดในการพัฒนาผู้เชี่ยวชาญทางคณิตศาสตร์ วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อ (1) ส่งเสริมศักยภาพของครูในการเป็นที่ปรึกษาและผู้นำในการสอนวิชาคณิตศาสตร์ (2) ให้ความรู้ด้านกลยุทธ์การวิจัยแก่ครูเพื่อใช้ในการสอนวิชาคณิตศาสตร์ และวิชาภาษาอังกฤษ จากความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับเขตการศึกษาในการสุ่มโรงเรียนจำนวน 6 โรงเรียนเข้าร่วมโครงการและอีก 6 โรงเรียนเป็นกลุ่มเปรียบเทียบ มีการประชุมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ เทคนิคการสอนในวิชาภาษาอังกฤษ

1.4) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนในการเตรียมความพร้อมของนักเรียนสู่การเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และการส่งเสริมและพัฒนาวิชาชีพของครูผู้สอนในโรงเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียน (Cuseo, 2006) โดย (1) คณาจารย์ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่สอนในรายวิชาเดียวกันร่วมกันกำหนด ความรู้ สาระสำคัญและกลยุทธ์การสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน (2) มีการทดสอบวิชาคณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษให้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาก่อนที่จะเรียนจบ รวมทั้งจัด โปรแกรมภาคฤดูร้อนเพื่อเตรียมความพร้อมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาก่อนการเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย (3) การบริการสอนเสริมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโดยนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเพื่อเตรียมความพร้อมในสาขาวิชาต่างๆ (4) สายด่วนให้บริการด้านการจัดการเรียนการสอน

2) การร่วมมือร่วมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

2.1) การร่วมมือร่วมพลังของมหาวิทยาลัยในการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนในชุมชนที่ด้อยโอกาสเพื่อศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย และให้การสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาของครู การอบรมทางแพทย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของชุมชน ดังกรณีศึกษา The Bolivarian University of Venezuela and Misión Sucre เป็นมหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อความเสมอภาคทางสังคม เป็นศูนย์กลางของโครงการในการปฏิรูปสังคมของประเทศเวเนซุเอลา โครงการที่เกิดขึ้นมุ่งพัฒนาเรื่องการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและการศึกษาภาคบังคับในชุมชนซึ่งเป็นภารกิจทางสังคมของมหาวิทยาลัยที่ต้องการหาทางแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคทางโอกาส การแก้ปัญหาสังคมที่สำคัญทางการศึกษาและสุขภาพ (Winter, Wiseman, et al., 2005; Moreno, 2006; Muhr and Verger, 2006) โครงการ Misión Sucre ของเวเนซุเอลาดำเนินการให้ทุนการศึกษาแก่ชาวเวเนซุเอลาที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้พวกเขาได้รับการศึกษาหลังจบมัธยมศึกษา โปรแกรมนี้ประสบความสำเร็จ (Muhr and Verger, 2006) ทั้งรูปแบบและ

เนื้อหาของโครงการ เช่นการแก้ปัญหาของชุมชนในเขตที่นักเรียนอาศัยอยู่ การศึกษาของครู การอบรมทางการแพทย์ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของชุมชนผ่านความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย มีศูนย์สุขภาพท้องถิ่นและผู้ให้บริการทางการศึกษาเป็นต้น (Ruiz, Gilbert, et al., 2006 cited in Williams and Cherednichenko,2007)

2.2) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการพัฒนาครูของมหาวิทยาลัย โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาครูในชุมชนมีทั้ง นักเรียน ครู ผู้เชี่ยวชาญในโรงเรียนทุกระดับ ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นบริเวณชุมชนของมหาวิทยาลัยและ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ในมหาวิทยาลัย ร่วมกันพิจารณา ประเมินและให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและโปรแกรมในการพัฒนาครู ดังเช่น Kennesaw State University (Harrel, 2010) ได้พัฒนารูปแบบความร่วมมือรวมพลังสำหรับการเตรียมความพร้อมสำหรับครูมืออาชีพ ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน โดยการพัฒนาโปรแกรมการเรียนของครูในมหาวิทยาลัยให้สัมพันธ์กับ NCATE 2000, NBPTS and INTASC standards, PRAXIS III assessment และกรอบในการพัฒนาแบบมืออาชีพ ความร่วมมือรวมพลังภายในมหาวิทยาลัย และความร่วมมืออย่างเป็นทางการจากโรงเรียนรัฐบาลหลายแห่ง โครงการวิจัยใช้ข้อมูลจากการนิเทศนักศึกษาฝึกสอน และข้อเสนอแนะจากชุมชนในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรและองค์ประกอบอื่นๆในการพัฒนาครู ในการพัฒนาครูของ KSU เกิดจากความร่วมมือระหว่างโรงเรียนรัฐบาล 9 แห่ง ทั้งระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ผู้เชี่ยวชาญในสาขาภาษาอังกฤษ ผู้เชี่ยวชาญภาษาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์การสอน ศาสตราจารย์จากวิทยาลัยทางการศึกษา ครูฝึกสอน นักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน ร่วมกันพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและศาสตร์การสอนที่จำเป็นสำหรับโปรแกรมภาษาอังกฤษสำหรับครู และได้เชิญคณะผู้แทนจากชุมชนเป็นที่ปรึกษาเพื่อประเมินและให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและโปรแกรมในการพัฒนาครู

2.3) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนโดยการจัดประสบการณ์ตรงให้แก่คณาจารย์ในการพัฒนาความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงานจริงด้วยการลงพื้นที่ในชุมชน เช่น ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมิสซอรี (Missouri university)ประเทศโคลัมเบียกับชุมชนในการจัดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพความสามารถและทักษะทางอาชีพของนักศึกษาผ่านประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการทำงานในสังคมด้วยการปฏิบัติงานจริงในการบริการชุมชน(Gronski & Pigg, 2000)

3) การร่วมมือรวมพลังระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

โรงเรียนชุมชนเกิดขึ้นมาจากแนวคิดของ Dewey (cited in Sanders, 2003) ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการปฏิรูปการศึกษา ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของเยาวชนและการพัฒนาโรงเรียนในท้องถิ่น ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียนมีหลายลักษณะอาจเป็นความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับบุคคล องค์กรธุรกิจ องค์กรต่างๆ รวมถึงสถาบันการศึกษาในชุมชน (Sanders, 2003) ชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน การแข่งขันทางเศรษฐกิจ สุขภาพของคนใน

ชุมชน ความสุขของนักเรียนและการพัฒนาชุมชน ซึ่งความรับผิดชอบเบื้องต้นของโรงเรียนคือการเตรียมความพร้อมด้านแรงงานของชาติด้วยการจัดการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการแรงงานที่มีสมรรถนะระดับสูงในศตวรรษที่ 21 ภาคธุรกิจและชุมชนต้องให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาและเตรียมความพร้อมแก่นักเรียน ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียนมีหลายรูปแบบ ชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนอาจเป็น ภาคธุรกิจ มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริการ และหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน เช่น

3.1) ความร่วมมือจากภาคธุรกิจในการให้งบประมาณสนับสนุนในการจัดการศึกษาแก่โรงเรียน เช่น กรณีศึกษาใน North Carolina เป็นความร่วมมือขององค์กรธุรกิจในการให้เงินสนับสนุนแก่โรงเรียน 4 แห่ง เพื่อเตรียมความพร้อมทางเทคโนโลยี และความร่วมมือระหว่างบริษัท IBM กับองค์กรธุรกิจบริการอุปกรณ์เทคโนโลยีแก่โรงเรียน 10 แห่ง และกรณีอื่นๆ ที่ร่วมมือพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพของผู้เรียน Nasworthy & Rood (cited in Sanders, 2003) ได้สรุปว่าผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจและโรงเรียน คือ ผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียน มีกลยุทธ์สู่ความสำเร็จ 3 ประการ (1) ผู้บริหารเป็นผู้ตัดสินใจและกำหนดความร่วมมือกับภาคธุรกิจที่เป็นไปได้ (2)วางแผนการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษา (3)สร้างกระบวนการตรวจสอบความก้าวหน้าและประสิทธิภาพของความร่วมมือ

3.2) ความร่วมมือระหว่างองค์กรส่งเสริมสุขภาพ ผู้ปกครอง และโรงเรียน ในการพัฒนาและเสริมสุขภาพของนักเรียน โดยองค์กรส่งเสริมสุขภาพและหน่วยงานด้านสุขภาพเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณและสร้างโปรแกรมสุขภาพ ผู้ปกครองและโรงเรียนให้ความร่วมมือในการดูแลและส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในโปรแกรมร่วมกับองค์กรส่งเสริมสุขภาพ เช่น โปรแกรมCATCH: Coordinated Approach to Child Health เป็นโปรแกรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายและการทำกิจกรรมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมารับประทานอาหารของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งในและนอกโรงเรียน ซึ่งได้รับเงินทุนในการวิจัยจากสถาบันหัวใจ ปอด และหลอดเลือดแห่งชาติ และเป็นโปรแกรมที่ต้องใช้ความร่วมมือระหว่างครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน ครอบครัวของนักเรียนในการส่งเสริมการออกกำลังกายและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมารับประทานอาหารของนักเรียน โดยครูต้องเตรียมหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้และมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ออกกำลังกายและให้ความรู้เรื่องการบริโภคที่ดีต่อสุขภาพ โรงเรียนบริการอาหารที่ดีต่อสุขภาพมีไขมันต่ำและส่งเสริมการให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม นักเรียนต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออกกำลังกายและการรับประทานอาหาร ครอบครัวนักเรียนต้องส่งเสริมสนับสนุนเรื่องสุขภาพของนักเรียนในการเข้าร่วมโปรแกรม จากการวิจัยพบว่าโปรแกรม CATCH ทำให้นักเรียนออกกำลังกายมากขึ้นและลดการบริโภคอาหารที่มีไขมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และจากการรายงานผลการใช้โปรแกรมในชุมชนลาตินอเมริกันในเขตสหรัฐอเมริกาและเม็กซิโกในเอลปาโซ (El Paso) และเท็กซัส (Tex) พบว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของเด็กอ้วนลดลงทั้งในเด็กชายและเด็กหญิงผลการใช้โปรแกรม

ทำให้นักเรียนมีสุขภาพดีและเจริญเติบโตตามวัยที่เหมาะสมและชี้ให้เห็นว่ากระบวนการนี้เป็นการใช้งบประมาณที่มีประสิทธิภาพ

3.3) ความร่วมมือจากชุมชนในฐานะศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้จากของจริง ประสบการณ์จริง จากศูนย์การเรียนรู้ แหล่งความรู้ ผู้รู้ และสถานที่จริงในชุมชน ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาวิชาได้ดียิ่งขึ้น และความร่วมมืออื่นๆ จากผู้ปกครอง และสมาชิกชุมชนในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนในชุมชน เช่น ร่วมเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของโรงเรียน ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ รวมทั้งความร่วมมือระหว่างของโรงเรียนในการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน และสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียนคือ ผู้มีส่วนร่วมต้องมีทักษะในการทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน มีการวัดประเมินและรายงานแก่ผู้มีส่วนร่วม (Sanders & Harvey, 2002)

4) การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัย ชุมชนและโรงเรียน

4.1) การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียนองค์กรในชุมชนและผู้ปกครอง เช่น การวิจัยเรื่องการร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนและองค์กรในชุมชน ในการส่งเสริมสนับสนุนการรักษานักเรียนชนกลุ่มน้อยที่มีปัญหาด้านการได้ยิน ภาษาและการพูด: สมองพระราชบัญญัติการศึกษา “No Child Left Behind” (Kidd-Proctor & Herrington, 2006) มหาวิทยาลัยเลค (Lake university) ในรัฐเท็กซัสร่วมกับโรงเรียนและศูนย์การทดสอบทางภาษา การพูดและการได้ยินของนักเรียน เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียนชนกลุ่มน้อยที่มีปัญหาทางทักษะภาษา การพูดและการได้ยิน จากปัญหาผลการเรียนของนักศึกษาที่ต่ำกว่าเกณฑ์ และพบว่าสาเหตุเกิดจากนักศึกษามีปัญหาทางด้านทักษะภาษา และการได้ยินตั้งแต่ในวัยเด็ก มหาวิทยาลัยจึงดำเนินการดังนี้ (1) กำหนดคุณลักษณะทางด้านภาษา การพูดและการได้ยิน (2) ทดสอบความสามารถทางภาษา การพูดและการได้ยินของนักเรียน และบำบัดนักเรียนที่มีปัญหา (3) ทดสอบและประเมินโครงการความร่วมมือรวมพลังจากปฏิบัติงานในโรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์การทดสอบทางภาษา ผู้ปกครอง ครูและนักเรียน ผลจากการวิจัยพบว่านักเรียนที่มีปัญหาทางภาษา การพูดและการได้ยินในโรงเรียนที่ร่วมโครงการมีจำนวนมากและลดลงเมื่อเข้าร่วมโครงการและได้รับการบำบัดและช่วยให้นักเรียนเรียนได้ดีขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีแรงบันดาลใจและสามารถประกอบอาชีพขั้นสูงได้ (Black, 2003)

4.2) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอาชีพ เช่น การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนในเขตเมือง: โครงการวิจัยการร่วมมือในการประกอบอาชีพและการเชื่อมต่อการศึกษา (Career and Education Connection: CEC) (Schultheiss, 2005) พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของโรงเรียนในเมือง แนะนำนักเรียนวัยรุ่นสู่โลกของการทำงานและช่วยให้เข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนและสิ่งที่คาดหวังในโลกของการทำงาน และพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วัตถุประสงค์หลัก คือ (1) ส่งเสริมสถาบันการศึกษา

บุคคล สังคม และการพัฒนาการประกอบอาชีพสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา (2) ใช้การวิจัยแบบการมีส่วนร่วมเป็นฐานในการจัดการศึกษาเพื่อสนองต่อความต้องการจำเป็นของนักเรียนในระดับประถมศึกษา (3) สร้างความร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัย พันธมิตรของโรงเรียน โดยทำให้โอกาสสำหรับคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา และผู้เชี่ยวชาญในชุมชนของโรงเรียน ได้มีส่วนร่วมในการศึกษารูปแบบใหม่และการวิจัย

องค์ประกอบโปรแกรม CEC คือ (1) การเริ่มต้น การร่วมมือรวมพลังในการวิจัย (2) การเสริมสร้างการร่วมมือรวมพลังระหว่างคณะอาจารย์ในมหาวิทยาลัย นิสิตระดับบัณฑิตศึกษาและผู้เชี่ยวชาญในโรงเรียน และ (3) การอำนวยความสะดวกในการพัฒนาวิชาชีพและฝึกอบรมนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา โดยใช้การร่วมมือรวมพลังในการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นฐาน เพื่อสนองต่อความต้องการจำเป็นสำหรับโรงเรียนระดับประถมศึกษาในการจัดการศึกษา ระยะเวลาในการดำเนินการ 10 สัปดาห์ โดยมีห้องเรียนเป็นฐานในการทำงานแบบร่วมมือสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 สัปดาห์ละ 30 นาทีในการสร้างประสบการณ์กลุ่ม การมีส่วนร่วม ใช้วิธีการให้งานและการโต้ตอบกับนักเรียน ประชุมกลุ่มรวมถึงโครงการสอนคิดปะการสนทนาและการอ่านออกเขียนได้ นักเรียนจะได้รับการสอนร่วมกันระหว่างนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและ ครูในชั้นเรียนจากโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาในแต่ละสัปดาห์สอดคล้องกับความสามารถในการพัฒนาอาชีพได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับตัวเอง การศึกษาและการสำรวจอาชีพ การวางแผนการประกอบอาชีพ

4.3) ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน และชุมชน ในการพัฒนาการศึกษาเพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสร้างความรู้และแรงบันดาลใจให้นักเรียนศึกษาต่อมากขึ้น ด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังกรณีศึกษา The University of Texas, El Paso เอล ปาสโซ มีโครงการความร่วมมือของมหาวิทยาลัยเท็กซัส El Paso กับหน่วยงานทางการศึกษาท้องถิ่น องค์กรธุรกิจ และองค์กรการปกครองท้องถิ่นเพื่อเพิ่มการเข้าถึงการศึกษาและความสำเร็จในภูมิภาค เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนาโครงการปรับปรุงการเรียนการสอน โปรแกรมการศึกษาของครู และตัวอย่างโปรแกรมของวิทยาลัย เพื่อให้ความรู้และแรงบันดาลใจสำหรับนักเรียน ครอบครัว และชุมชนรอบๆสถานศึกษา ให้นักเรียนศึกษาต่อมากขึ้น โครงการ ที่ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนและความร่วมมือ มีดังนี้

(1) โปรแกรมเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในระดับภูมิภาค สร้างความสามารถในการศึกษาแก่เยาวชน และสนับสนุนการศึกษาต่อหลังจบระดับมัธยมศึกษา การสร้างความร่วมมือ การบริการการเรียนรู้ และการกวดวิชาแก่นักเรียนในท้องถิ่น เช่น โปรแกรมการสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมในการเรียนระดับปริญญาตรี โปรแกรมสองภาษา โปรแกรมการเพิ่มคุณภาพการศึกษา การให้คำปรึกษา

(2) มหาวิทยาลัย 1301: การอบรมสัมมนา ตัวอย่างเช่น การตอบสนองหลักสูตรสู่ความสำเร็จในพัฒนานักเรียน

(3) การเรียนรู้ของชุมชน กิจกรรมของ UTEP ในการส่งเสริมรูปแบบชุมชนการเรียนรู้ (Lardner, 2003) ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้กลุ่มขนาดเล็กข้ามสาขาวิชา

(4) โปรแกรมส่งเสริมและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์และคณิตศาสตร์โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อย

จากการศึกษาความร่วมมือในหลายลักษณะที่มีต่อโรงเรียนจะพบว่า ในแต่ละโครงการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากร่วมกันวางแผน ดำเนินการ ประเมินผลและเผยแพร่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะแตกต่างกันไปในแต่ละโครงการ แต่ผู้บริหารและครูเป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญในทุกโครงการ ผู้วิจัยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมในโรงเรียนและเรียนรู้การทำงานโดยโรงเรียนเป็นฐาน สิ่งสำคัญในการดำเนินการคือการสร้างความเป็นมิตรของครูในการเตรียมหลักสูตรที่จะใช้สำหรับนักเรียน การวางแผนการเผยแพร่ตั้งแต่เริ่มโครงการจะช่วยให้สามารถทำได้และเป็นที่ยอมรับ (Franks et al., 2007) และ จากการวิจัยของ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า **สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นสิ่งกำหนดกระบวนการและแบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เจเนอรัลทางด้านการบริหารของชุมชน** เจเนอรัลที่เกี่ยวกับความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เจเนอรัลด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน และเจเนอรัลทางด้านโรงเรียน และที่สำคัญ คือการกำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนตรงกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน คณะครูและผู้ปกครองของนักเรียน **ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีขั้นตอนที่สำคัญ 8 ขั้นตอน** คือ (1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ (2) การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน (3) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม (4) การสร้างกิจกรรม (5) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ (6)การร่วมกันดำเนินการ (7) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ (8) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ ซึ่งจากกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้แบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีแบบแผนของการมีส่วนร่วมเป็นแบบเหลื่อมล้ำ ตามบทบาทการมีส่วนร่วม คุณสมบัติของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมและกิจกรรมที่โรงเรียนต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งสามารถจำแนกตามหมวดหมู่ของคุณสมบัติ เป็น 3 แบบแผนย่อย คือ แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ แบบแผนการมีส่วนร่วมเป็นบางส่วน และแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ

หลัก 5 ประการ เพื่อความสำเร็จในความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษา

Maeroff (1983 อ้างถึงใน สุญาดา สุนทรสารทูล, 2552) ได้เสนอหลัก 5 ประการ เพื่อความสำเร็จในความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษา โดยมีมุ่งหวังความสำเร็จการเรียนรู้ของนักเรียน ภายใต้หลักการของพันธมิตรทางวิชาการ ดังนี้ (1) ในการเป็นหุ้นส่วนกัน จะต้องมีการส่งข่าวสารต่อกัน ระหว่างผู้ที่เป็นหุ้นส่วนและการส่งข่าวสารเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องมีการ

เจรจาโต้ตอบ พิจารณาร่วมกันในสาระของข่าวสารนั้น ๆ ด้วย (2) จะต้องจัดความเป็นทางการแบบดั้งเดิมที่สร้างความแตกต่างออกไป (3) รูปแบบของความสัมพันธ์ของพันธมิตร เป็นรูปแบบของความเป็นส่วนหนึ่งของความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมแบบยั่งยืน หมายถึง ร่วมแก้ไขปัญหา ไม่ใช่เป็นการเฉพาะ และการพัฒนาทางปัญญาของตนเองควบคู่กันไป (4) รางวัลของความพันธมิตร ไม่ใช่เป็นความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือการแก้ไขปัญหาเท่านั้น แต่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อพันธมิตร ที่ได้รับการยอมรับในความสามารถ คุณค่าแห่งตนที่ได้กระทำการเสียสละต่อสาธารณะ (5) ลักษณะของความร่วมมือแบบพันธมิตร มีลักษณะของการมุ่งไปสู่การปฏิบัติไม่ใช่เพื่อการเน้นกลไก (ไม่ยืดหยุ่น) ความล่าช้าเป็นศัตรูของความร่วมมือแบบพันธมิตร ดังนั้นทุกอย่างจะต้องง่ายต่อการปฏิบัติซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ

2.3.4 องค์ประกอบและตัวบ่งชี้การร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษากับ

ชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งในลักษณะของการร่วมมือรวมพลัง (school-university collaboration) และหุ้นส่วน (school-university partnership) จำนวน 7 เรื่องของ Bartel และ Young (2000), Dyer และ Powell (2001), Daniel, Hempel และ Srinivasan (2002), Whyte และ Ellis (2004), Sutherland, Scanlon และ Sperring (2005), Schultheiss (2005) และ Erickson และคณะ (2005) สามารถจำแนกตัวบ่งชี้การร่วมมือรวมพลังได้ 4 กลุ่ม คือ ตัวบ่งชี้ด้านบริบท ตัวบ่งชี้กระบวนการ ตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับบุคคล และ ตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับผลผลิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ตัวบ่งชี้ด้านบริบท

จากการศึกษางานวิจัย 7 เรื่อง ข้างต้น พบว่ามี 2 เรื่องที่ใช้ตัวบ่งชี้ด้านบริบท โดยแต่ละเรื่องใช้ตัวบ่งชี้แตกต่างกัน ดังนี้

Whyte และ Ellis (2004) ใช้ตัวบ่งชี้บริบทจำนวน 2 ตัว คือ 1) เป้าหมายร่วมและความสนใจส่วนตัว (common goals and mutual self-interest) และ 2) ธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (dynamic nature) ส่วน Sutherland, Scanlon และ Sperring (2005) ได้ศึกษาถึงตัวบ่งชี้การร่วมมือรวมพลังระหว่างสถาบันการศึกษาในสังกัดกระทรวงการศึกษาและฝึกอบรม (DET) กับ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย Sydney โดยใช้ตัวบ่งชี้ด้านบริบท 1 ตัว ได้แก่ ภาระงานเพิ่ม

สรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้ด้านบริบท มี 3 ตัว ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วมและความสนใจส่วนตัว 2) ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และ 3) ภาระงานเพิ่ม

2) ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการ

จากงานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง พบว่าทุกเรื่องมีการใช้ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการร่วมมือรวมพลัง โดยแต่ละเรื่องกล่าวถึงตัวบ่งชี้กระบวนการร่วมมือรวมพลังแตกต่างกันไป ดังนี้

Whyte และ Ellis (2004) ใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการจำนวน 4 ตัว ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนการตัดสินใจ (shared decision-making) จากเป้าหมายสู่การปฏิบัติ หรือ การแลกเปลี่ยนสารสนเทศและการสื่อสาร (information sharing and communication) 2) การสนับสนุนจากผู้บริหาร (commitment from top leader) 3) การวางแผนกิจกรรมให้ทุกคนมีส่วนร่วม (manageable agenda) และ 4) การใช้จ่ายอย่างประหยัด

Bartel และ Young (2000) ทำงานวิจัยร่วมกันกับอาจารย์มหาวิทยาลัย 4 แห่งและครูในสถานศึกษาประถมศึกษา 5 แห่ง เพื่อออกแบบโครงสร้างและหลักสูตรโปรแกรมการเตรียมครูระดับประถมศึกษาในมหาวิทยาลัยวิจัย ใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการ 1 ตัว ได้แก่ การสนับสนุนของผู้บริหาร (supporting from principal)

Dyer และ Powell (2001) ได้ทดสอบความสำเร็จของการร่วมมือรวมพลังระหว่างองค์กรธุรกิจ 18 แห่ง ใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการ 2 ตัว ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) และ 2) การใช้จ่ายในการประสานงานอย่างประหยัด (coordination cost)

Daniel, Hempel และ Srinivasan (2002) ทำการประเมินความสำเร็จของการร่วมมือรวมพลังระหว่างศูนย์วิจัยของมหาวิทยาลัยกับภาคเอกชนผู้สนับสนุนทุนวิจัย โดยใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการ 1 ตัว คือ การถ่ายโอนความรู้ (knowledge transfer)

Sutherland, Scanlon และ Sperring (2005) ใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการ 2 ตัว ได้แก่ 1) การส่งเสริมสนับสนุนจากทีมงานและผู้บริหารสถานศึกษา (supporting and encouraging from teams) เพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนางาน (facilitating in tasks development) และ 2) ความเต็มใจร่วมมือทำงานของครู (willing to participate)

Schultheiss (2005) ศึกษาถึงการร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาในการแนะแนวสถานศึกษา ใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการร่วมมือรวมพลัง 1 ตัว คือ ความเต็มใจในการเข้าร่วมโครงการ (willing to engage)

Erickson และคณะ (2005) ได้ศึกษาวิธีดำเนินงานและความสำเร็จของโครงการร่วมมือรวมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยใช้ตัวบ่งชี้กระบวนการ 2 ตัว คือ 1) การแลกเปลี่ยนความเข้าใจในวัตถุประสงค์และจุดเน้นของการทำงานร่วมกัน (shared understandings of the purpose and focus of the groups) และ 2) การสร้างและการแลกเปลี่ยนกลยุทธ์ (creating and sharing of different strategies)

สรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้กระบวนการร่วมมือรวมพลังประกอบด้วย 6 ตัว ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนความรู้ 2) การถ่ายโอนความรู้ 3) การสนับสนุนของผู้บริหารและทีมงาน 4) การวางแผนกิจกรรมให้ทุกคนมีส่วนร่วม 5) การใช้จ่ายอย่างประหยัด และ 6) ความเต็มใจร่วมมือทำงานของครู

3) ตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับบุคคล

จากงานวิจัย 7 เรื่องข้างต้น พบว่ามี 6 เรื่องที่ศึกษาถึงตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังที่เกิดขึ้นภายในบุคคล ได้แก่ งานวิจัยของ Robinson และ Darling-Hammond (1994, อ้างถึงใน Whyte และ Ellis, 2004), Bartel และ Young (2000), Dyer และ Powell (2001), และ Schultheiss (2005) ที่ศึกษาตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับบุคคลตัวเดียวกันคือ ความไว้วางใจ (trust) นอกจากนี้มีงานวิจัยของ Daniel, Hempel และ Srinivasan (2002), Whyte และ Ellis, (2004), Sutherland, Scanlon และ Sperring (2005) และ Erickson และคณะ (2005) ทำการศึกษาตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับบุคคล 2 ตัว คือ 1) ความพึงพอใจ (satisfaction) และ 2) ความผูกพัน (commitment)

สรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับบุคคลประกอบด้วย 3 ตัว ได้แก่ 1) ความไว้วางใจ (trust) 2) ความพึงพอใจ (satisfaction) และ 3) ความผูกพัน (commitment) โดยรวมความผูกพันระยะยาว (long term commitment) ไว้ด้วย

4) ตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับผลผลิต

จากงานวิจัย 7 เรื่องข้างต้น พบว่ามีเพียง 1 เรื่องที่ศึกษาถึงตัวบ่งชี้ผลการร่วมมือรวมพลังระดับผลผลิต ได้แก่ งานวิจัยของ Dyer และ Powell (2001) ที่ทำการศึกษาตัวบ่งชี้ 5 ตัว ได้แก่ 1) โครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว (approved project) 2) ผลงานใหม่ (new product) 3) เทคโนโลยีใหม่ (new technology) 4) การจดทะเบียนสิทธิบัตร (patent) และ 5) เครือข่ายใหม่ (network)

ผู้วิจัยสรุปตัวบ่งชี้การร่วมมือรวมพลังทั้ง 4 กลุ่มไว้ในตาราง 2.2 และแต่ละตัวบ่งชี้มีนิยามดังต่อไปนี้

ภาระงานเพิ่ม (extra load) ภาระงานเพิ่ม หมายถึง จำนวนงานที่เพิ่มขึ้นจากงานประจำ สำหรับภาระงานเพิ่มของครูในสถานศึกษา หมายถึง งานวิจัย งานสนับสนุนงานสอน งานบริการชุมชน สำหรับกรณีที่ภาระงานเพิ่ม ทำให้บุคคลต้องบริหารเวลาในการทำงานทั้งหมดเพื่อให้เสร็จทันตามกำหนด ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นมีความกระตือรือร้น ขยัน มีการจัดสรรเวลาทำงานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อการรับงานเพิ่มนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ จะยิ่งทำให้บุคคลนั้นทำงานด้วยความเต็มใจ ตั้งใจ และอุทิศตนเพื่อการทำงานมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2.2 สรุปตัวบ่งชี้บริบทกระบวนการและผลของการร่วมมือร่วมพลังระหว่างมหาวิทยาลัยและสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้การร่วมมือร่วมพลัง	Robinson และ Darling-Hammond (2004)	Bartel และ Young (2000)	Dyer และ Powell	Daniel, Hempel & Srinivasan (2002)	Whyte และ Ellis	Sutherland, Scanlon & Sperring (2005)	Schultheiss (2005)	Erickson และคิณะ (2005)
บริบท								
ภาระงานเพิ่ม						✓		
เป้าหมายร่วมกัน	✓				✓			
ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา	✓				✓			
กระบวนการ								
การแลกเปลี่ยนความรู้	✓		✓		✓			✓
การถ่ายโอนความรู้				✓				
การสนับสนุนอำนาจความสะดวกของผู้บริหาร	✓	✓			✓	✓		
การวางแผนกิจกรรมให้ทุกคนมีส่วนร่วม	✓				✓			
การใช้จ่ายอย่างประหยัด	✓		✓		✓			
ความเต็มใจร่วมมือทำงานของครู						✓	✓	
ผลการร่วมมือร่วมพลังระดับบุคคล								
ความไว้วางใจ	✓	✓	✓				✓	
ความพึงพอใจ				✓				✓
ความผูกพัน	✓			✓	✓	✓		✓
ผลการร่วมมือร่วมพลังที่เป็นผลผลิต								
โครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว			✓					
การได้ผลผลิตใหม่			✓					
เครือข่ายใหม่			✓					

เป้าหมายร่วม (common goal) เป้าหมายร่วม หมายถึง สภาพที่บุคคลรับรู้ว่าสิ่งที่ทุกคนต้องการคืออะไร รับรู้ว่าเป้าหมายของผู้ร่วมงานแต่ละคนคืออะไร แตกต่างกันตรงไหน และจะส่งเสริมซึ่งกันและกันได้อย่างไร จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเพื่อนำพาสู่เป้าหมายร่วมได้พร้อมกันอย่างไร

ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (dynamic nature) ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง เป็นสภาพการณ์ที่บุคคลรับรู้ว่ามีบางกิจกรรม บางแผนงานที่มีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ทบทวน เปลี่ยนแปลงได้ มีบางแนวคิดที่สามารถรวบรวมใหม่ได้ สามารถปรับเปลี่ยนลำดับความสำคัญได้ตามประสบการณ์ และมีแผนการดำเนินงานอย่างละเอียดไม่ใช่เพียงคู่มือเท่านั้น

การแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) การแลกเปลี่ยนความรู้ หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดและแบ่งปันข้อมูล ทักษะ ประสบการณ์ในการทำงานระหว่างบุคคลภายในหน่วยงานเดียวกันทุกระดับที่เป็นผู้รู้และต่างหน่วยงานอย่างน้อย 2 คนหรือกลุ่มที่เข้าร่วมด้วยการอาสาขอทำอย่างเต็มใจ เพื่อ

สร้างสรรค์องค์ความรู้ขององค์กร (knowledge package) และเผยแพร่องค์ความรู้นั้นย้อนกลับไปยังบุคลากรในทุกหน่วยย่อยขององค์กร ทั้งนี้ ข้อมูล ทักษะ ประสบการณ์ข้างต้นเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในทุกหน่วยย่อยขององค์กรตั้งแต่สมาชิกทุกคน เครื่องมือ ระบบโครงสร้างองค์กร ตลอดจนเครือข่ายขององค์กร

การถ่ายโอนความรู้ (knowledge transfer) หมายถึง กระบวนการในการสื่อสารความรู้จากบุคคลที่เชื่อว่าตนเองมีความรู้ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี อย่างมีระบบไปให้บุคคลอื่น โดยเชื่อว่าความรู้ที่ถ่ายโอนไปให้ นั้น จะทำให้ผู้รับได้รับความรู้มากขึ้น หรือเพื่อช่วยดึงความรู้แฝง (tacit knowledge) ของผู้รับออกมา การถ่ายโอนความรู้ทำได้ 2 แบบ แบบแรก เป็นการให้ทางเดียวหรือเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งจะทำให้ผู้ให้ขาดโอกาสในการได้รับสารสนเทศบางอย่างไป แบบที่สอง เป็นการสื่อสารแบบสองทางที่เปลี่ยนกันถ่ายโอนความรู้หรือใช้การแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) ควบคู่กันไปด้วยทำให้ได้องค์ความรู้ที่แตกฉานมากยิ่งขึ้น การถ่ายโอนความรู้จะประสบความสำเร็จอย่างดี ถ้าผู้ให้และผู้รับเป็นคนที่มีความสามารถ (capability) มีความน่าเชื่อถือ (credibility-trust และ reputation) มีความสามารถในการสื่อสาร (communication) และมีวัฒนธรรม (culture-individualistic หรือ collectivist) และที่สำคัญต้องมีความมานะ พยายามอย่างต่อเนื่อง

การสนับสนุนของผู้บริหาร (support and encouragement) การสนับสนุนของผู้บริหาร หมายถึง การส่งเสริม ช่วยเหลืออุปการะของผู้บริหารหน่วยงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือระหว่างเพื่อนร่วมงานเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมาย

การวางแผนกิจกรรมให้ทุกคนมีส่วนร่วม (manageable agenda) การวางแผนกิจกรรมให้ทุกคนมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรมที่จัดเตรียมไว้เพื่อให้ทุกคนตระหนักว่าความพยายามของพวกเขาและของคนอื่นจะส่งผลต่อองค์กรอย่างไร

การใช้จ่ายอย่างประหยัด (economy) การใช้จ่ายอย่างประหยัด หมายถึง การใช้จ่ายเงินที่ได้รับ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐบาล ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และโรงเรียนอย่างประหยัด สอดคล้องกับกิจกรรมที่จัดเตรียมไว้ ภายใต้การสนับสนุนของผู้บริหาร

ความเต็มใจร่วมมือทำงานของครู (willing to participate) ความเต็มใจร่วมมือทำงานของครู เป็นสภาพการณ์ที่แสดงถึงความตั้งใจ ความสมัครใจของครูในสถานศึกษาต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยความตั้งใจเสียสละ อดทน และมุ่งมั่นอย่างจริงจังและจริงใจ เพื่อเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและงานอาชีพได้

ความไว้วางใจ (trust) ความไว้วางใจ หมายถึง ความเชื่อ ความศรัทธา ความคาดหวังที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่นว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อถือได้ ภายใต้เงื่อนไขแห่งความเป็นอิสระและความเสี่ยง พิจารณาได้จากความมีคุณธรรม (integrity) ความสามารถหรือสมรรถนะ (competence) ความน่าเชื่อถือ หรือการพึ่งพาได้ (reliability) ความภักดี (loyalty) และความเปิดเผย เต็มใจ (openness) ที่จะแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ซึ่งกันและกันอย่างอิสระ

ความพึงพอใจ (satisfaction) ความพึงพอใจ หมายถึง คุณลักษณะทางจิตที่แสดงถึงความสุขใจ ความยินดี และมีความสุขในการทำงาน ทำให้สามารถทำงานนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ความผูกพัน (commitment) ความผูกพัน หมายถึง คุณลักษณะทางจิตที่แสดงถึงความมุ่งมั่นทุ่มเทและเอาใจใส่ในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ให้สัญญาและเต็มใจที่จะทำงานหนัก เสียสละและอุทิศตนเพื่อการทำงาน ทำงานอย่างต่อเนื่อง ติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้งานนั้นเสร็จตามกำหนดเวลา

โครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว (approved project) โครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว หมายถึง โครงการวิจัยที่ได้รับความเห็นชอบและยอมรับจากที่ประชุมแล้ว ทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่ปรากฏคือ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ งบประมาณ และผลที่คาดว่าจะได้รับ

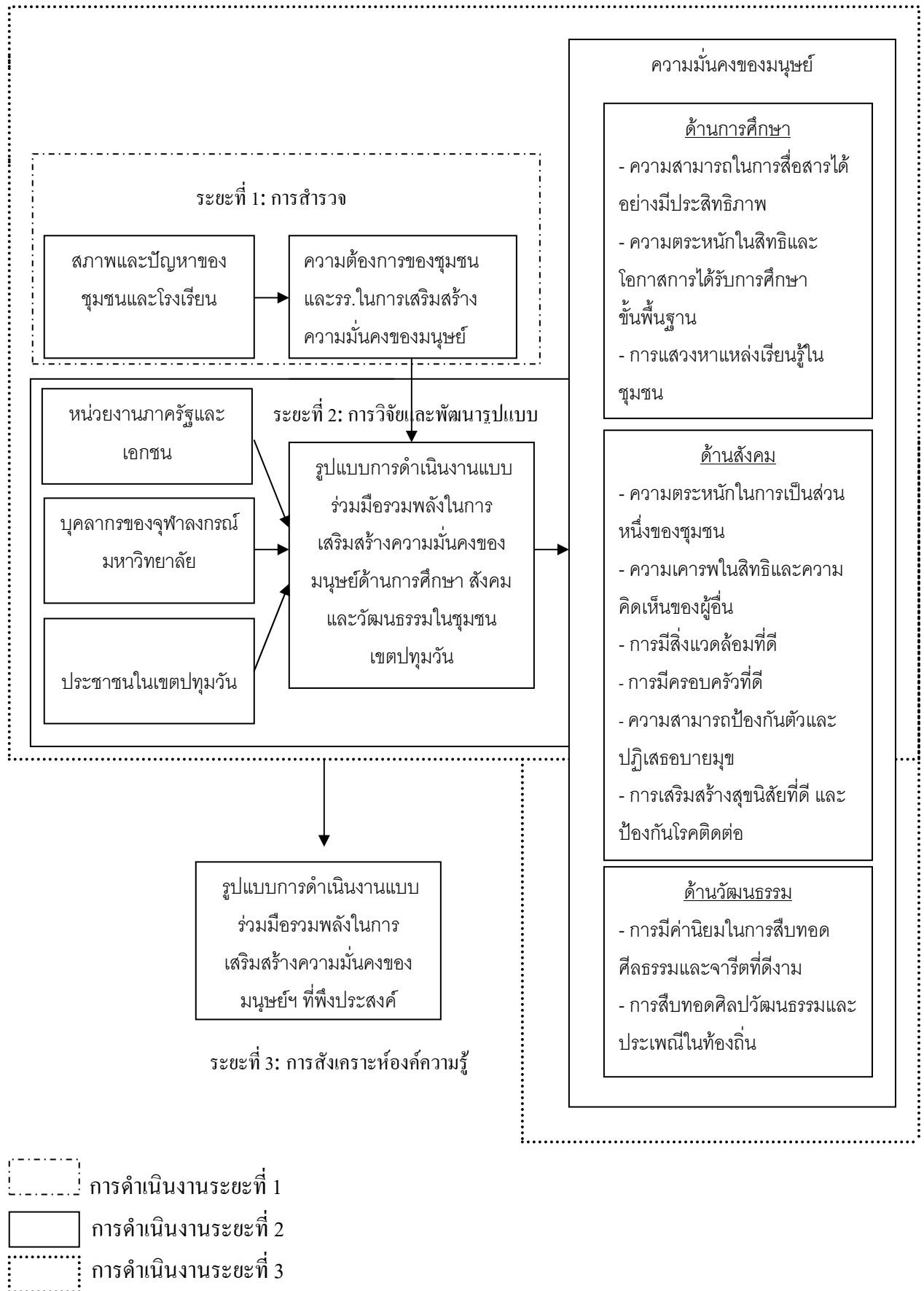
ผลงานใหม่ (new product) ผลงานใหม่ หมายถึง ผลผลิตที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย สื่อ อุปกรณ์ คู่มือ เป็นต้น

เครือข่ายใหม่ (new collaborative network) เครือข่ายใหม่ หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมทำงานด้วยกันจนเกิดความไว้วางใจ พอใจซึ่งกันและกัน

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการร่วมมือร่วมพลัง สรุปได้ว่า ความสำเร็จของการดำเนินงานแบบร่วมมือร่วมพลังฯ พิจารณาจาก 3 องค์ประกอบ คือ ก) ผู้ดำเนินการ โครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) กับโครงการทุกกลุ่มทุกระดับเข้าใจวัตถุประสงค์ หลักการ วิธีการของโครงการอย่างชัดเจนและเข้าใจตรงกัน ข) ความพร้อมและความเต็มใจในการเข้าร่วมโครงการและการปฏิบัติตามภาระงาน/พันธกิจที่รับผิดชอบของผู้ดำเนินการ โครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มทุกระดับ ค) ศักยภาพและความสามารถในการดำเนินงานตามหน้าที่รับผิดชอบของผู้ดำเนินการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.4 กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ครอบคลุมทั้งปัจจัยตั้งต้น (input) ประกอบด้วย เครือข่ายจิตอาสา ทรัพยากรบุคคลของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาชนในเขตปทุมวัน กระบวนการ (process) ได้แก่ การดำเนินงานแบบร่วมมือร่วมพลังในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนเขตปทุมวัน และผลผลิต (output) ได้แก่ ความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งครอบคลุมความมั่นคงด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม โดยมีตัวชี้วัดความมั่นคงแต่ละด้านที่สังเคราะห์จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ (สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ม.ป.ป.; Seidensticker, 2002; Michel, 2005; Tadjbakhsh, 2008) แสดงได้ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย